

მ რ ი

№ 4

შ ი ნ ა ა რ ს ი:

ჩვენი საქმეები—თავად-აზნაურობის სუურადღებოდ
—აკაკისა; ისევე ვუუკარვარ!—გრიშაშვილისა;
ჩვენა—გ. გვაზავისა; ხატობა—ვ. ბაგრატიონ-
ნისა; შინაური მამოხილვა—მამიკო—ვლ. შა-
ლიკაშვილისა; მთის არწივი შამილი—ა. ფრო-
ნელისა; თეატრა—ინგელთა ეოფა-ცხორება—
ზ. ედილისა; მთა—ალბანელისა.

კვირა, 28 თებერვალი

საზოლიტიკო, სამეც. და სულიტ. ჟურნალი

1910 წ.

ჩვენი საქმეები

დღეს ჩვენ მოგვეპოება სულ რამდენიმე საზო-
გადობრივი დაწესებულება, რომელთაც ჩვენვე ვა-
წარმოვებთ. თუ ამ დაწესებულებათა დღევანდელ
მდგომარეობას გაითვალისწინებთ, თუ მათი ცხოვ-
რების წარსულს თვალს გადაავლებთ, შენიშნავთ,
რომ არც ერთი დაწესებულება ისეთ კალაპოტში
არა, ჩამდგარი, რომ კაცს შეეძლოს თქვას: აქ საქ-
მეები კარგად მიდის, აქ მაგრად გვიდგია ფეხი და
შიში აღარ მოგველისო. ასეთი უნუგეშო მდგომარე-
ობა უნებლიეთ გვაძულებს შევეცადოთ გამო-
ვიკვლიოთ, თუ რა მიზეზია, რომ ჩვენ საზოგადო
საქმეებს აფერხებს, რაა, რომ წელკავი გავვიჩინა
და შევბას აღარ გვაძლევს? მიზეზს მიზეზი არ
დაეღევა, რასაკვირველია, მაგრამ ჩვენ აქ მხოლოდ
უახლოესს მივაქცევთ ყურადღებას.

დიდად პატივცემულმა ბ-ნმა აკაკიმ პირდაპირი
პასუხი მოგვცა: ის აშკარად გვეუბნება, რომ ჩვენ
საზოგადო საქმეში საზოგადო ინტერესით, საზოგა-
დო მისწრაფებით კი არ ვხელმძღვანელობთ, არა-
მედ საპირადლოთ. და განა ეს ქეშმარიტება არაა?
ამისათვის საკმარისია თვალი გადაავლოთ ჩვენი
ბანკების ისტორიას. გაიხსენეთ თუნდ ქუთაისის
ბანკი. ვინ იყრის თავს მის გარშემო? ვინ არიან ის
პირნი, რომელთა ხელში დღემდისაც ბანკის სვე-
ბელია? განა როცა ამა თუ იმ კანდიდატს წამოა-
ყენებდნენ, ვინმე ლაპარაკობდა მის პატიოსნებაზე,
მის უანგარობაზე და საზოგადოებისადმი თავ დადებ-
აზე? აქ ყველაფერი იყო გარდა საზოგადოებრივი
ელემენტისა: მოტყუება, მოსყიდვა, სადილ-ვაჭაშმები,
თვალის ახვევა, ცრუპენტელოება, ხოლო არ იყო
პატიოსნება, გულახდილობა, უანგარობა და თავ-
დადება. ასეთმა გზამ საზოგადო საქმეებში გავვა-
თახსირა, შეიტანა ჩვენს ცხოვრებაში ის აზრი, რომ
შეიძლება კაცმა საზოგადო საპირადლოს ანაცვალოს,

გასთელოს ყოველივე, რასაც კი საერთო მნიშვნე-
ლობა აქვს, უტიფრად მოიქცეს და ამით გაიმარჯ-
ვოს. ვისაც ქუთაისში უცხოვრია, არა ერთხელ ექ-
ნება გავონილი ერთი წინანდელ რიანდის სიტყვები:
ბატონებო! მობრძანდით, კარგად ვერ გაგიმასპინძლ-
დებით, მაგრამ ლობიო მაინც მექნებაო. ასეთმა
საჯაროდ მოსყიდვის და მოხიბლვის გზამ იქამდის
მიგიყვანა, რომ ჩვენ საზოგადო დაწესებულებებში
მოიქცნენ ზნობრივად და გონებრივად უბადრუკ-
ნი და დღემდისაც იქ სხედან. როცა მოთავის ად-
გილისკენ გაიწევა ერთი შუბლ გარეცხილი, ამას
უკან მოსდევს ასი და ათასი წვრილმანი მელა-ყუდა
რომელნიც წინ უბიჯებენ თავის მეთაურს იმ
იმედით, რომ ჩვენ სათარეშო ასპარეზს მოვიპოვებ-
თო. და მართლაც მიზანს აღწევენ. ქურდობენ,
მექრთამეობენ, ბოროტ-მოქმედებას სჩადიან და ამით
საზოგადო საქმეს ძირს უთხრიან. ამ ჯურის ვაჟ-
ბატონებმა ისეთი ფესვები გაიდგეს ჩვენ საზოგადოე-
ბაში, რომ მათთან ბრძოლა მეტად ძნელია, მაგრამ
სიძნელე უკან ვერ დაგვახვიანებს. საქიროა ახლა
მაინც გონს მოვიდეთ და ვსდევნოთ უღმომბელად
ყველა ისინი, რომელთაც საზოგადო საქმეში გარ-
ყენილება და გათახსირება შეაქვთ.

თავად-აზნაურობის სუურადღებოდ.

ქუთაისში რომ სადგილ-მამულო ბანკი დაარ-
სეს, მე დამსწრე ვარ და იმ დღიდან აქამომდე თვალ-
ყურს ვადევნებ—გათვალისწინებული მაქვს, თუ რა
სარგებლობის მოტანა შეეძლო, მაგრამ რა ვნება
მოგვიტანა? ამაზე მთელი თხზულებაა მაქვს და-
წერილი, რომელიც მალე გამოვა და ახლა კი მოკ-
ლედ ვიტყვი იმას, რასაც, მაშინ ვამბობდი, როცა
აარსებდნენ: „ვინ იტყვის, რომ სამართებელი კარგი
მოსახმარი არ იყოს, მაგრამ დიდებისათვის წვერის

მოსაპარსავად და ბავშვებს კი არავინ ჩაუგდებს ხელში ყელის გადასატრელად, და მაგ ბანკს ჩვენ ვერ მოვიხმართ და საშვილიშვილო ეკალს ნუ ვთესავთ მეთქი. ჩვენდა საუბედუროდ ეკალი დაითესა და ამ ბანკით ჩვენვე ვიჭრით ყელს: არა თუ თვითონ ადგია დალუპვის გზას, ლამის მთელი იმერეთიც დალუპოს... გაანადგუროს!.. და ეს მისი ბრალია რომ ჩვენში ყველას საკუქო-საპირადოზე აქვს თვალი გამობრწყული და საზოგადო მხოლოდ პირბადედა აქვს ენაზე.—ასეა თუ ისე, ჩვენი საქმეები კი სულ უარ-უარ მიდის და კიდევ მივადგებით უფსკრულის კიდეს!.. ეს სულ უკუღმართი არჩევნების ბრალია: რწმუნებულებსა და მმართველს მისთანებს კი არ ვირჩევთ, რომ საზოგადოდ რამეს გაკეთება შეეძლოს, არა!.. მხოლოდ ჩემიან-შენიაობით ვხელმძღვანელობთ: ეს ნათლიაა, ეს მოყვარეა, ეს ჩემიანი, ამან მთხოვია, ამან სადილი მაქამოა და სხვანი. ამგვარმა მოსაზრებამ მთელი იმერეთი დალუპავდა მიიყვანა და ბრალიც თავდაზნაურობას დაატყდება საბოლოოდ. და მიტრამაც გაუბრუნებდა, რომ ნუ ვარდებიან ცოდვაში, გამოახილონ თვალი ახლა მიინც და ნუ ღუპავენ ქვეყანას, იქონიონ სახეში მხოლოდ საზოგადო და არა კერძო—ჩვეულებრივი რამ საპირადო. (გაზ. „ფონი“)

აკაკი.

ისევ ვუყვარვარ!

ისევ ვუყვარვარ, კვლავ ჩემთან არის, მუამბორება... მეც თავს ვეველები,—
ოჰ, ცავ და მიწავ! რა რიგ მიხარის,
კვლავ მის ხუჭუჭ-თემებს ვეთამაშები!..

ცილსა სწამებდა ბრბო უგუნური:..
„დაგივიწყა“—ო, ჩამძახდნენ ტყვილად.
თურმე სტანჯავდათ მტრობა და შური,
მე კი მეგონა ყველა ნამდვილად!..

ვაგლახ! მოვსტყუვდი, ავყევ ფეხის ხმას,
გავაცამტვერე მისდამი ტრფობა,
დავსწყევლე, მოვსრე... ვუმატე მოთქმას,
და უხმოდ ჩავკალ იმედი, გრძნობა!..

ისევ ვუყვარვარ... ვებვევი... ვსტკბები...
კვლავ მკვდრეთით აღსდგა რწმენის სიმბოლო,
ვლალობ, ვნავარდობ, ვეთამაშები...
და ჩემს სიხარულს არა აქვს ბოლო!..

ი. გრიშაშვილი

ჩეხია

I

დაჩაგრულ ერთა შორის ჩეხებს უჭირავთ უპირველესი ადგილი იმ დაუცხრომელი თავგამოდებით, იმ რაინდული გაბედულებით და წინასწარგანსაზღვრული პოლიტიკური მისწრაფებით, რომლითაც ხასიათდება ამ უკანასკნელი სამოცი წლის ბრძოლა ამ პატარა ერისა. თუ საზოგადოდ ყოველი ერის ცხოვრება და მოძრაობა, თუ იმას ცოტათი მაინც ეროვნული ელფერი ახის, ჩვენთვის დიდათ საინტერესოა და საგულისხმეო, მით უფრო ბრძოლა და ამ ბრძოლის ხასიათი ისეთი განათლებული ერისა, როგორც არიან ჩეხები, დიდათ სამაგალითო და ყურადღების ღირსი უნდა იყოს. მე არა მაქვს განზრახვა გავატარო რაიმე პარალელი საქართველოს და ჩეხის შორის, მაგრამ უჩემსიტყვოდაც ზოგიერთი მომენტები მისი ცხოვრებისა გასაკვირველად გვაგონებს ჩვენსავე ცხოვრებას, ჩვენ მიერ გამოვლილ იმედების თუ მწუხარების წამებას.

ჩეხიას უჭირავს თითქმის შუა-გული ევროპა. იგი ავსტრიის ჩრდილოეთი ნაწილია და ერთი, განცალკევებით წინ-წასული, შტო არის სლავიანთა რასისა. მართლაც სლავიანთა ძირითად მასსათან,—როგორც მოგეხსენებათ, ამ მასსას უჭირავს აღმოსავლეთ ევროპის ნახევარი,—ჩეხიას გეოგრაფიულად ძალიან მცირე კავშირი აქვს. მხოლოდ აღმოსავლეთით დარჩენია მას მცირე გასავალი, რომლითაც იგი უკავშირდება პოლონეთს. სხვა მხრივ—ჩრდილოეთით, დასავლეთით და სამხრეთით—ჩეხიას გარს არტყია გერმანელების მასსა. ეთნოგრაფიულად დაფერადებული რუქა რომ აიღოთ და დახედოთ, გეგონებათ, ეს ერი რალაც შემთხვევით მომწყვდებულა ამ უცხო ხალხის რკინის რგოლშიო. ამისთანა მდგომარეობას დიდი მნიშვნელობა არა აქვს, თუ ერი თავისუფალია ე. ი. თუ იმას აქვს ღონისძიება დაიცვას თავისი თავი. საქართველოსაც, როგორც ყოველ ერს, ერთყენენ ირგვლივ უცხო ერები, მაგრამ საუკუნეთა განმავლობაში იგი ახერხებდა თავის დაცვას: ჰყავდა იმას თავისი მეთაური, თავისი ჯარი და თანაც ჰქონდა იმოდენა თვით-შეგნება, რომ დიდ ბედნიერებად არ მიაჩნდა სხვისი საკვები ლუკმა გამხდარიყო. უბედურება ის არის, როცა ერი დაჩაგრულია, როცა იმას არა აქვს არავითარი ეროვნული იარაღი დაიცვას თავისი თავი „მშვიდობიანურად“ შემოსული მტრებისაგან.

რალა იარაღი ჰქონდა ჩეხიას?

საშუალო საუკუნოებში ჩეხია წარმოადგენდა დიდებულს და განვითარებულს სახელმწიფოს. ჩეხიის სამეფო ტახტი ერთი დიდებული და უძლიერ-

რესთავანი იყო ევროპაში. მოვიგონათ ის დაუეწყარი ჟამი, როდესაც პირველად გაისმა დიადი ხმა მაგისტრ ჰუსისა. მთელი კაცობრიობა თითქმის თოთხმეტი საუკუნე ბნელში იყო გახვეული: თავისუფალი აზროვნება და რწმენა ადკრძალული იყო და მთელს ქვეყანას განაგებდა მხოლოდ რომის ავტორიტეტი. აი ამ ბნელს დროში აინთო თავისუფლების ნაპერწკალი ჩეხიაში. ეს იყო მაგისტრი ჰუსი. მან გამოუცხადა წინააღმდეგობა რომის სარწმუნოებრივ ბატონობას და მთელს კაცობრიობას უჩვენა გზა უძვირფასესი თავისუფლებისა. ამ სახელოვან ხანას მოჰყვა დიდი უბედურება. თითქმის მთელი კათოლიკური ევროპა წინ აღუდგა ამ რევორმატულ მოძრაობას და 1620 წელს მოხდა საშინელი შეტაკება ორი მოწინააღმდეგე ჯარისა—გერმანელების და ჩეხებისა. არის ადგილი რომელსაც ჰქვიან „თეთრი გორა:“ ეს არის ისტორიული სამარე, სადაც დაიმარხა დიდება და თავისუფლება ჩეხისა, -- ეს არის მისი „კრწანისის ველი...“

სიმართლე სჯობიან: „კრწანისის ველს“ მოჰყვა მხოლოდ დასუსტება საქართველოსი, ისეთი დასუსტება, რომელმაც შესაძლებელ ჰყო 12 სექტემბრის მანიფესტი (1801 წელში) საქართველოს შეერთების შესახებ. „თეთრ გორასთან“ ბრძოლამ კი სრულეებით გაანადგურა ჩეხია. მის თავად-აზნაურობას ჩამოართვეს მამული, მიწა-წყალი და დაურიგეს გერმანელ აზნაურებს. ბევრი ჩამოახრჩვეს, უმეტესობა განდევნეს და მთელი ქვეყანა, რომელიც ერთს დიდებულს სამეფოს წარმოადგენდა, დარჩა ავსტრიის როგორც იარაღით დაპყრობილი მხარე. თავისუფლების დაკარგვამ თან და თან ჩააქრო და ჩაანელა ყოველი კულტურული ცხოვრება ჩეხიაში. მეთოთხმეტე საუკუნეში დაარსებული პრაგაში ცნობილი უნივერსიტეტი ჩაიშალა, დაპყარვა ყოველი მნიშვნელობა, ლიტერატურა სრულეებით შეწყდა, ის თავდაზნაურობა, რომელიც კიდევ დარჩა, სიღარიბისა და გარემოებათა სიდუხჭირის გამო გაითქვიფა უბრალო ხალხში, ქალაქები თან და თან გადავიდა გერმანელების ხელში და ყველგან გამეფდა გერმანული ენა. მხოლოდ გლეხობაში კიდევ ისმიდა ჩეხური ენა, მაგრამ გლეხობა ჩაფლული იყო ყოველ-დღიურ ბრძოლის ქირვარამსა და უმეცრებაში. ამ ნაირად მოისპო უშველებელი ერის ცხოვრება, განერთხო ბნელი და წყვიდადმა მოიცვა მისი არე-მარე. ამ საღათას ძილმა გასტანა ორი საუკუნე.

შეიძლება უფრო ხანგრძლივი ყოფილიყო იგი, შეიძლება ის ძილი სამუდამოც გამხდარიყო, მაგრამ კაცობრიობაში დამალულმა საიდუმლო ძალამ თავისებურად იფეთქა სხეგან—საფრანგეთში; მოხდა დიდი რევოლუცია, დაინგრა ძველი წესწყობილება, გამოცხადდა ხელშეუხებელი უფლება ადამიანისა და ამ მოძრაობის დიადს გრიალს ხმა მოსცა დაჩაგრულ ერების გულთა-ძეგრამ. მაშინ

ჩეხიაც გამოფხიზლდა და ცოტ-ცოტად დაეტყო სიცოცხლის ნიშანი. დაარსდა აქა-იქ პატარ-პატარა საზოგადოება, დაიწყეს წიგნაკების გამოცემა და ხალხში გავრცელება, გამოჩნდნენ პოეტები და მწერლები, ქალებმა დააარსეს პირველი „მატიცა“ (1830) პრაგაში... და ბოლოს—1848 წელს—იფეთქა ნამდვილმა ეროვნულმა მოძრაობამ.

გ. გვაზავა

(შემდეგი იქნება)

ხატობა

ორ პირად მიდის მლოცავი
 ხატისა სალოცავადა.
 კურატი ნაქამ-ნასუქი
 მარჯვედ ჰყავთ დასაკლავადა.
 ცხენებს ქუსლი ჰკრეს, დასძანეს,
 დააქლარუნეს ქლიალა,
 მადლით ავსილმა დროშამაც
 ჰაერში გაიფრიალა.
 ხვესურნი იქით დამწყრივდნენ
 მთიელნი აქეთ მხარესა,
 იმათი ვაჟკაცობისას
 ვერავინ იტყვის მდარესა.
 შევ-თვალა, კოხტა ქალები
 მთიელთ სიმარდეს ჰკვირობდნენ,
 „ნეტავ მის წაწალს, ვინც ახლა
 გაიმარჯვებდეს“, ჰპიქრობდნენ.
 ვილაც მხედარი ლომივით
 მთიელთ გუნდიდან გამოხტა
 „თუ გული გერჩით მომყევით!“
 იმის პირიდან ამოხდა.
 გამოეკიდა ხვესური
 ცხენითა, ბედაურითა.
 სტყორცნა ჯირითი, მაგრამ ვაჟ
 მთიელს ის დარჩა შორითა.
 გაშმაგებულმა ხვესურმა
 თოფი მოიგდო ხელშია.
 ჰკრა მთიელს, სული გაუფრთხო,
 ცხენიც დაუქრა მკერდშია.
 „როდი შეგარჩენ ხვესურო,
 ჩემი ძმის მაგრე სიკვდილსა!
 ან მოგკლავ, ან მე მოგკვდები,
 სიკვდილი მიჯობს სირცხვილსა“.
 სტქვა ვილამაც და გადმოხტა,
 შეათამაშა ხანჯალი.
 დასცა ხვესურს და გაუპო
 მუხარადი და აბჯარი.

ხევსურთ შეუდგათ ჩოჩქალი
ყველანი ერთად შეჯკუფდნენ,
უცბად ხანჯლები ტრიალით
მთიულებს თავსა დაეცნენ.

ასტყდა თოფების გრიალი,
აბჯრის გაისმა ჩხარუნი,
ცხენები ყალხზე დგებიან,
ფარმა დაიწყო წკარუნი.
მაინც ხევსურნი დამარცხდნენ
ტყეს შეაფარეს თავები.
დაღამდა, კიდევ შეზნელდა,
დაიხშო ცისა კარები.

ცეცხლი დაანთეს, დაირა
ააგუზგუზეს ჩქარადა,
დაჰკრეს ჩონგურსა, მეთარე
სიმღერას მოჰყვა წყნარადა:
„ყური დამიგდეთ, გიამბობთ
მე და ხინჩლაის ამბავსა,
შევიყარენით ერთადა
სამზღვარსა მუხრანისასა.
პური მთხოვა და ვაქამე,
ურჩევდი თავთუხისასა.
ხორცი მთხოვა და ვაქამე,
ურჩევდი კაკაბისასა.“

ცოლი მთხოვა და ვერ მივე,
გადასწვდა გიშრის თმისასა,
ქალმა შეჰყვირა საბრალომ
„ვაჟ დედას, ცუდის ყმისასა“.
ხმალი გავიძერ, გადავბტი
გულში ჩავეცი ხინჩლასა,
შუა გავაპე საწყალი,
წვერმა მიწვდინა ქვიშასა.
ერთი იმანაც გადმომკრა,
რისხვასა ჰგვანდა ღვთისასა,
ორნივ დაქრილნი დავეციით
ქალი გავგზავნე ძმისასა...“
უცბად შესწყვიტა სიმღერა,
მთვარეს დაუწყო ყურება.
გადმოწვა შავი ღრუბელი,
ცა უცბად მოიბურება.
მლოცავნი ცეცხლს შემოუსხდნენ,
ძილმა დაძალა ყველანი.
მთლად არე-მარე დადუმდა,
მისწყნარდნენ ღამის მთევარნი.

II

სდუმს არე-მარე.. ხალხს სძინავს
მიცვალებულის ძილითა.
მხოლოდ ქოტები სიჩუმეს
არღვევენ დაძახილითა.
მთვარე გამოძვრა ღრუბლიდან,
სხივი მოჰფინა არესა.
ღრუბელი სადღაც ჩაინთქა,
გზა დაუტოვა მთვარესა.

სადღაც დასტვინა ბუღბუღმა,
აახმიანა მთა-ტყენი.

მწყემსმა დაჰპერა სალამურს,
წახალისა კლდე-ღრენი.
უცბად დადუმდნენ ყველანი,
მთები მოიცვა სიჩუმემ.
ალარა შხუის მდინარე,
ალარც დასტვინა მეცხვარემ.
ხარი პარია დაცოცავს
მალლა, სულ მალლა ჰაერში.
მრავალ-ვარსკვლავა ციმციმებს
მზის ამოსავალ მხარეში.
ამ დამწვიდებულ ღამესა
მლოცავებს სძინავთ მშვიდათა
ვერ გაიგებენ ვერაფერს,
თუნდ მიწა გასკდეს შვიდათა.

III

გამოჩნდნენ მთვარის შუქზედა
ჩრდილები ცხენოსნებისა,
ყველას რაღაცა უხარის,
ზოგი ჩუმადაც მღერისა.
მოუახლოვდნენ მძინარეთ,
ყოყინა დასცეს კვალადა.
შეშინებულნი დიაცნი
ნიშში შეცვივდნენ ჩქარადა.
ვაჟკაცი ზეზე წამოხტნენ,
ხელი წაივლეს იარაღს,
მტრის გუნდში შუა შეცვივდნენ,
როდი დასდევდნენ იარას.
ავარდა კორიანტელი
ცა მოიბურა შავადა,
მალლით გადმოსკდა მედგარი,
სისხლი ჰსდიოდა ღვარადა.
მთვარე ჩავიდა ბუნავში,
მზის სხივმა ცა გაანათა,
გაფითრებულნი ვარსკვლავნი
თითსა უკაკვენ მხდალოთა,
ცის-კარი მზეს ემალება,
პირშავად არის მასთანა,
ისე მიიწვეს ღამისკენ,
როგორც ძმა იწვეს დასთანა.
წვერი ამოჰყო მნათობმა,
თვალი აუბა ღამესა,
სხივით შემოხა ქვეყანა
უქვრეტს დაქანცულ არესა.
ფრინველნი ჟვილ-ხივილით
წამოიშალნენ ბუდიდან
და საზრდო შვილებისათვის
მარღათ მიჰქონდათ ბუჩქიდან.
ყორანმა ყორანს გასძახა:
„ღეში მახლობლად ჰყრიო,
ხევსურთ მთიულნი დახოცეს
გავფრინდეთ, ძლიერ მშობო“.

ვ. ბაგრატიონი.

შინაური მიმოხილვა

გაზეთ „ახალ სხივში“ შემდეგს ვკითხულობთ:
„შემოქმედის და ლეხაურის (გურია) საზოგადოებებს სთხოვენ: პირველს თოიძეს, მეორეს—თაყაიშვილს. პირველი კატორღიდან გაქცეულა, ხოლო მეორე მეტეხის ციხიდან.

6 თებერვალს მოიწვიეს ლეხაურის და შემოქმედის საზოგადოებების ყრილობა. ყრილობაზე ხალხს გამოუცხადეს, მოგვეციტ გადავარდნილი პირები, იმათ თქვენ ინახავთ და თქვენ აძლევთ საქმელ-სასმელსო. ხალხმა გამოუცხადა, ჩვენ მათი არაფერი არ ვიცითო.

ბოქაულმა განუცხადა ხალხს, რომ ნაბრძანები მაქვს, სანამდე არ ჩამაბარებთ ამ კაცებს, მანამდე ყველას გაგაჩერებთ, არც ერთს არ გამუშავებთ და ყოველ დღე ყრილობებს გავმართავო. შემდეგ მამასახლისებს მოსთხოვა სია ვინც დააკლდა ყრილობას. ყრილობას ვინც დააკლდა, დააჯარიმეს თითო მანეთით. დასასრულ ბოქაულმა უბრძანა ხალხს დაშლილიყო და 9 თებერვალს კვლავ შეკრებილიყვნენ.

9 თებერვალს მობრძანდა ბოქაული. ხალხს იგივე გამოუცხადა და დასძინა, რომ თუ ასე არ მოიქეციტ, სამხედრო წესები გამოცხადდებაო, ყველას გადაგასახლებენ და გავაძლიერებთ რეპრესიებსო.

— **ღვებზუ და ბახვი.** 7 თებერვალს გაიმართა ამ ორი საზოგადოების შეერთებული ყრილობა. ვინც დააკლდა, ყველა დააჯარიმეს. ბოქაულმა ხალხს გამოუცხადა— მოგვეციტ მამულაიშვილი და სხვა მანე პირებიო. ამაზე ღვებზუს საზოგადოებამ უპასუხა: მამულაიშვილიმა როცა ლლონტი დასქრა, მაშინ ჩვენ გადაგვანდევით ჯარიმა 3,000 მ. მას შემდეგ ჩვენ პასუხისმგებელი არა ვართო. ბოქაული დაემუქრა. მოიწვია ისევ ყრილობა 10 თებერვლისთვის და წავიდა. 10 თებერვალს კვლავ გაიმართა ყრილობა. ხალხს მუქარით მიმართეს. ხალხმა ისევ ის პასუხი მისცა ბოქაულს. ამ გვარი ყრილობები ყოველ დღე ხდება. ხალხი ყოველ დღე გამცდარია. ზარალი დიდია. ხუთი ღლის განმავლობაში ხალხს ჯარიმა გადაახდევით ყრილობაზე დაუსწრებლობის გამო—ლიხაურისას 127 მ., შემოქმედისას 60 მ., ღვებზუსას 86 მ., ბახვისას—130 მანეთამდე.

შემოქმედის საზოგადოებას სთხოვენ აგრეთვე მამასახლისი გადააყენონ და განჩინება დაადგინონ, რომ საჭიროა მთავრობის მამასახლისიო. ხალხმა უარი უთხრა განაჩენის შედგენაზე.

— **ხვარბეთი.** სამი თვეა, რაც ხვარბეთის საზოგადოებაში ეგზეკუცია არის, ყოველ დღე ყრილობები ხდება“.

ბრძოლა მთავრობისათვის სხვა და სხვა მანე პირებთან ჩვეულებრივი მოვლენაა, მაგრამ სამწუხაროდ ჩვენში თავიდანვე ამ ბრძოლამ მიიღო ხალხის

დარბევის და აწიოკების ხასიათი. სოფელი აქციეს ერთგვარ ფარად, რომელსაც ხან აქეთ ერეკებიან და ხან იქით. დამსჯელი რაზმები, ჯარიმები, უთავბოლო ყრილობები—ეს ისეთი საშვალეებანია, რომ მელნიც სოფელს ანადგურებენ. დროა ასეთ წესს ბოლო მოეღოს და ისედაც დაძაბუნებულ და დაუძლურებულ სოფელს საშვალეა მიეცეს ცოტა თავისუფლად ამოისუნთქოს,

* * *

ვინც ტფილისის ცხოვრებას დაუკვირდება, ის ნათლად შენიშნავს, რომ არსად ისე მწვავედ, ისე აშკარად არ სწარმოებს სოფლის ხალხის გაყვლევა და შევიწროება ქალაქელთა მიერ, როგორც აქ. გაიხსენეთ თუნდ ოინები ნეტარ ხსენებულ მეჯღანუაშვილისა, რომლის შთამამელობას დღეს სოლოლაკში წამოუსკუპებია ციხე-დარბაზები და განაგებს ქალაქის თვითმართველობის საქმეებს, რასაკვირველია, ამავე მეჯღანუაშვილი მიმართულებით და მისწრაფებით. დღევანდელ ცხოვრების მეჯღანუაშვილებმა ისე შებოქეს სოფლის ხალხი, რომ მას ამ ვეებერთელა ქალაქში ვერ მოუხერხებია თავისი ნაწარმოები გაასაღოს, თუ არ ჩარჩების შემწეობით სხვათა შორის მოგეხსენებათ, რომ ტფილისში არ შეგიძლიათ იზოვოთ ქართული პური, თუმცა მსურველი ბევრია. რატომ? მას ნათლად დაინახავთ შემდეგი ფაქტიდან. ატარეს-ატარეს ქართულ პურით მოვაქრენი და მოაქციეს ავლაბარში, კახეთის მოედანზე, მაგრამ მათი არსებობა აქაც კი საშურო გახდა. მაშინ უპატრონო სოფლები იძულებულნი გახდნენ საჩივარი შეეტანათ ქალაქის თვითმართველობაზე და აი რას გვიპასუხებს ეს დემოგოგებით სავსე ვითომ და საზოგადოებრივი დაწესებულება. „სანოვანის სოფლიდან შემომტანათვის კახეთის მოედანზე დავტოვეთ დაზგების ორი რიგი, ვინც დღეს ჩივის, ამ მეპურეთათვის კი აქ ადგილი აღარ აღმოჩნდაო. ხოლო მათ უფლება აქეთ ატარონ თავისი საქონელი, მხოლოდ იმ პირობით, რომ ერთ ალაგას ათ წუთზე მეტი არ გაჩერდნო“. ხომ გესმით! არც გაყიდვას უკრძალავენ, არც ადგილს აძლევენ, იწანწალე და ამ დროს წამოგესწრება მეჯღანუაშვილი და მეოთხედის ფასად ჩაიგდებს ხელში შენს ნაწვავ-ნადაგს. ასე იყვლიფება დღესაც უმწეოდ დატოვებული ხალხი, ასე აძრობენ ათ ტყავს უპატრონოთ დატოვებულ სოფელს. ნეტავი როდემდის?

* * *

საქართველოს ეკლესიის ზნეობრივი გათახსირება და ქონებრივი აკლება ასი წელიწადია სწარმოებს. უთავბოლოდ გაიფლანგა აურაცხელი ქონება ამ უძველეს ეკლესიისა. დღეს მხოლოდ საბო-

ლოო ლიკვიდაცია სწარმოებს, ამისათვის საჭიროა მხოლოდ ორი ქონების ჩამორთმევა, რომელიც რომ თქვას კაცმა, ისეც ჩამორთმეულია. ესაა სემინარიის ძველი შენობა და ვერის გაუქმებული სასაფლაო. ჯერ-ჯერობით ვერის სასაფლაოს მოელის წესის აგება. ცხადია, რომ დღეს თუ ხვალ ამ ქონებასაც დაისაკუთრებენ ისინი, ვინც უკვე დავაზივით ამ დასაკუთრებას. ჩვენი ქვემძრომნი კი, რომელთა რიცხვი ასე გამრავლდა ამ ბოლოდროს, ტაშს დაუკრავენ და ხელს შეუწყობენ ამ საქმეს.

* *

ჩვენ კარგად ვიცოდით, რომ ქალაქის სასწავლებელში საზოგადოდ ქართული ენა აბუჩად აგდებულია, მაგრამ თავის დღეში ვერ წარმოვიდგენდით, თუ შუაგულ იმერეთში, ხონში, შეიძლება და ისეთი სკოლა ყოფილიყო, სადაც ქართული ენის ხსენებაც არ არის. მაგრამ ახლანდელ დროში რას არ მოვსწრება კაცი ხონის სახელოსნო სკოლაში ქართული ენის ხსენება არ ყოფილა. ნეტავი როგორ მოხდა ეს? ნუ თუ ხონში კაცი აღარ არის, რომ ხმა ამოიღოს და ამ დაწყებით სკოლაში მაინც დაიკვას ქართული ენის უფლება?

* *

ამას წინედ გამოსული აღმანახი „ჩვენი ნაბიჯი“ ბათუმის შესახებ შემდეგს გადმოგვცემს: „გიმნაზიის ქართველ მოსწავლე ქალებში იშვიათი მოვლენაა ქართულ წერა-კითხვის ცოდნა. უფროს კლასებში ქართულის სწავლება სრულიად მოუხპიათ“. სამწუხაროდ ეს მარტო ბათუმის ქალთა გიმნაზიის შესახებ არ ითქმის. ქართული ენის აბუჩად აგდებაში ქალებს ყოველგან პირველი ადგილი უჭირავთ. რასაკვირველია, პირველი ბრალი ამ შემთხვევაში ედებათ მშობლებს, რომელთა შეუენებლობამ და დაუდევრობამ უფრო მეტი ზიანი მოგვიტანა და მოაქვს, ვიდრე სხვა რომელიმე ძალიან. დაბალ დონეზე გაგვხადეს და ჩვენც ხელს უწყობთ. მაგრამ დროა დღეს მაინც გონს მოვიდეთ და ჩვენ უფლებზე სამშობლო ენის შესწავლაში ყოველგან ხმა ავამაღლოთ. დროა სამარცხვინო ბოძხედ გავაკრათ ის მშობლები, რომელნიც ბათომელებსავით უყურადღებოდ სტოვებენ სამშობლო ენას და ამით ჩვენი გადაგვარების პირველი ხელის შემწყობნი არიან.

მ ა შ ი კ ლ

(დასასრული)

გავიდა სიმაღლე, ნიკოს მამიკო თავის ოთახში არ უნახავს. როცა ის შინ არ იყო, მხოლოდ მამის შედიოდა, უკვლავურს მოუმიხადებდა, დასსუფთავებდა... როცა საკითხი სუფრაზე მისხურებდა—სულ თავხადუნული იყო, ერთხელ ზევით არ აუხედნია.

რამდენჯერ სცადა ნიკომ,—დაუძახა, მისი იქ ყოფნის დროს მამიკოს ოთახი დაეღვებინა, ან ტანო ჩაეცმია, მაგრამ მამიკო არ ეკარებოდა. ხან რას მოიგონებდა და ხან რას.

— მამიკო, ქალბატონო? რაკი ავრეკა, ესლა მე ვიცი. — დაემუქრა ნიკო.

— სიმაღლე დაუღვებულ ოთახში მძინავს, დაიწყო ნიკომ ჩივილი, სწორედ მამის, როდესაც მამიკო სუფრას ალაგებდა.

— მერე რატომ არ დააღვებინებ, შვილო? გაიკვირვა დედამ.

მამიკოს იერმა გადაჭკრა. ნიკო სტეუოდა, მაგრამ იგი მიხვდა რისთვისაც და ხმა არ ამოიღო.

— ვის უნდა დააღვებინო? გოგოს არა სცადაიან... თუ არ შემოდის, არ ვიცი.

— როგორ თუ არ შემოდის? რატომ არ ალაგებ, გოგო, ნიკოს ოთახს? მიუბრუნდა ქალბატონი მამიკოს.

მამიკომ თავი ჩაჭკადა.

— არ მეცადა ბატონო, — ძლივს სთქვა მან და თითოთ კედელს ჩხიკანა დაუწყო.

— როგორ თუ არ გეცადა? რა გეჭვს მეტი საქმიე ქალბატონმა ისეთის თვლით გადახედა მამიკოს, რომ ზასუხი შეუძლებელი იყო.

საკვირველია, როგორ არ ესმით ამ ადამიანებს? განა მამიკოს არ უნდა შეეიღეს ნიკოს ოთახში? არ უნდა სულ მისთან იყო, ისუნთქოს მისი ჭკერით, უცქიროს თვალებში, დასტებოს მისი ლაზარაკით?! ეს რამდენიმე დღე მისთვის ტანჯვად გადაიქცა. გული უკვანისოდა, როცა მოაგონებოდა, რომ ნიკო ნაწიეი იყო, მაგრამ რცხვენოდა. როცა შეხედავდა ნიკოს, თვალებს უნებურად ძირს დახრიდა და შუბლზე ცივი თვლი დასსხამდა ხელმე და ამა მის ოთახში, როცა ნიკოც იქ იყო—როგორ უნდა გაქდო? რომ გამოელაზარაკებოდა ნიკო—ზასუხი არ უნდა გეცა? თვალებში არ უნდა შეეხედნა მისთვის? ნიკოს სიხლოვე, მისი ფეხის ხმა, მოძრაობა, სულისთქმა, ხანდახან გულისანი ტკბილი დიდიანი... დმერთო ჩემო, განა შეიძლება უკვლავური ეს არ მოქნატროს ადამიანს? მაგრამ სირცხვილი?—ესლა კი, მეტი რა გზა აქვს!

დახე, ნიკოსაც როგორ უჭირავს თავი: სულ მოდუშუღია, ერთხელაც სახეზე არ შეუხედნია მამიკოსათვის; მწერადის კილოთი ელაზარაკება... რაც საჭირო არ არის, იმს უბრძანებს ხელმე—კი ქალია და ნუ გააკეთებს!

მისი აღრავლები მოსწონს, სულ უჯავრდება. როცა მამიკო ოთახს ალაგებს, იგი მეორე ოთახში იცდის, სხანამ არ მოწივებს და არ გამოვა. მერე შედის ოთახში და გაჯავრებული კარებს მიაჯახებს ხოლმე.

რად სხადის ნიკო ეგრე, რათა სტანჯავს ამ უბედურს? ეს მარტო ნიკომ იცის—სხვას არაფერია.

— მამიკოს სიკვდილი იქნა ბარეღამ. ვაწვენიე მე დასამიწებელმა. ეელში ცრემლები აწვებოდა, ახრბობდა.

ძღვას! ნიკომ ერთ დღეს გაუღიმა; მამიკოს გული გაქსნა. მერე რადიცაზე გაქსურმა. მამიკომ გაიღიმა— ხმა კი ვერ გასცა—არ შეეძლო. მერე დაბაბში ფრთხილად სელი ამოჰკრა—მამიკო აღრავლებს ეუბნებოდა— მხოლოდ წითლდებოდა.

ნიკო სადღაც უნდა წასულიყო. სარკის წინ იდგა და ახლოხის დიღებს იხედავდა. მამიკო გვერდით უდგა და ხონს მზად ჰქონდა ჩვენიას.

— მამიკო, ერთი ეს დილი შემიბინი. უთხრა ნიკომ და მისკენ მოტრიალდა. მამიკომ ხონს გადასდო.

საეღლოს დილი იყო არც ისე ადვილად შესასწავლი. მამიკომ დიღებს სელი მოჰკვიადა.

იგი ზირველად ეხებოდა ნიკოს ტანს, ზირველად უდგა ასე ახლოს; მამიკოს მკერდი ნიკოს გულს ეხსუნებოდა. ნიკოს გულის მედგარი ცემა დინჯად და მძღვარად უკავსებდა მამიკოს მარჯვენა მკერდს, ხოლო მამიკოს გულის ფართხალი ნიკოს მარჯვენა მკერდში ემძაგურად უდრებოდა; და ამ ორ გულთა შუა განმული სიმი საამოდ უდრდა. ნიკოს ცხვირიდან, მისი სუნთქვა მამიკოს სწორედ ცხვირის წვერზე ეცემოდა. ეს იყო რაღაც არაჩვეულებრივი, დამთრბელი სუნი...

მამიკო განკალმა აიტანა, ხელები აღარ ემოწივებოდა.

ნიკომ ვეღარ მოითმინა. მარცხენა ხელი ბრთხილად მოხვია მამიკოს ბეჭებსზე. მამიკოს, თითქო ელექტრონმა დაუარაო, შეკრთა და ის იყო უნდა სელიდან გასხლტომოდა და გაქცეულიყო, მაგრამ ამ დროს ნიკომ მარჯვენა ხელი მოსკვიადა წელში და თავისკენ მიიზიდა. რამდენიმე წუთს ასე იყვნენ: ნიკო სველან ქორთვით დასცქეროდა თავის მისხვერზღს, მამიკო კი მწვერვით განაბულიყო და ბედნიერის სხით მის ღვთაებას ქვედან მისხვერბოდა.

მამიკო მოეშვა, მოდუნდა. მისი ხელები მოწვედა დიღებს და როგორც სურთ ნიკოს კისერს შემოეხვია...

მეზნებარე ტუჩები ერთმანეთს შეეწებნენ.

ხანგრძლივი იყო იგი. მათ ჰსურდათ დაუსრულებულიც ეოთვილიყო. თითქოს ორი ახსებს ერთმანეთს შეუსისხლხორცდა, ერთმანეთში გაითქვიფა... მხოლოდ ადგილებული გრძობით გამსკვალული სულის-თქმა ისმოდა, მაგრამ ეს საწილიც მათი არსებობისა, ეს სურნელეზაც არ ემეტებოდათ ჰერში განსხნეუად და თითხნეუ ხრბად ისუნთქავდნენ.

ჰერში ტუბილი ხმა გაისმა. მამიკოს ოხვრა მოსკვია გულიდან; შეხება ნიკოს,

ტუჩები აუთამაშდა, თვალები ცრემლებით ავესო თავით და მის მკერდზე მიესვენა.

მამიკოს ზირველი უმანკო ცრემლი ნიკოს გულზე დაეცა. ბედნიერების და სინანულის ცრემლი.

— რა გატორებს, მამიკო? ჰკითხა ნიკომ და ნახად თავი გაღუწია.

მამიკოს უნდა ეთქვა რამ, ეთხონა ზეტოებს, მიტყუება. ეთქვა რასაც ეხლა იგი გრძობდა გულში, მაგრამ ვერ მოახერხა. არ იცოდა, როგორ ეხსნა. ისევე კოცნა... კიდევ კოცნა!.. კოცნით თუ აუხსნის თავის გრძობებს, კოცნით ახსნის თავის გულის ზღვაში და კოცნით და ადერსით გამოითხოვს მისგან ზეტოებს.

—

მამიკოს არც კი ახსოვს, როგორ მოძორდა ნიკოს, ან როგორ გახნდა აქ... როცა გახსნა მოვიდა, დაინახა, რომ მის სუვერელ ტუქში აჯდა და ბედნიერების ცრემლებს ღვრიდა.

— ღვთის მშობელთა დედა, შენ გვედრები— ნუ წამამწარებ ამ ბედნიერებას, სოქვა მამიკომ, მოაწმინდა ცრემლები და სხლისკენ გაქმართა.

—

მამიკოს ბედნიერება დილით დღე ემტებოდა: როცა ცალკე იყვნენ—ნიკო ეადერებოდა, ჰკოცნიდა, სულში უძერებოდა. ნადირობიდან მოვიდა ნიკო თუ არა, ზირველად მამიკოს დაუძახებდა, ხანადიერებს გადასცემდა და თანაც გაუცინებდა. ქალაქში გავიდა—და უთოოდ რამეც უედადა და მოუტანდა: ხან სჯავი მოჰქონდა, ხან საურე, ხან ფეხსაცმელები. ერთხელ ოქროს ბეჭედიც ახუქა. თუმცა მამიკო ამ საჩუქრებს ვერ ახუნდა, მაგრამ მისთვის მანც ძვირფასი იყო. როცა ნიკო მის ან იყო—ამოღავებდა ეველადურს და ჩუმიად ეადერებოდა, ჰკოცნიდა.

ერთ დღეს, როცა მამიკო ოთახს ალაგებდა, ნიკომ მოჰკვიადა სელი, მიიეხანა ღოკინთან, ჩამოჯდა და უთხრა:

— მამიკო, შენ სულ არა გაქვს ჩემი ხათრი.

— რაზე ბატონო? გააკვირვა მამიკომ. და ერთგულ ზირუტყვივით თვალებში შეხვდა.

— არ მოდიხარ ჩემთან... არ მუადერებო. ზირველი შენ უნდა მოხვადე ხანდახან.

— ვაიმე ბატონო. სოქვა მამიკომ და დადრხეულილი თვალები ძირს დაუშვა. რაჯ ბრძანებთ მკვას? მე რაჯ გაბედავ ზირველი?... არ ვიცი ვინა ვარ, თუ?

ნიკომ აღრავლები უხსოვს და გულში ჩაიკრა. მერე მოსკვიადა სელი და წაწილივით მდღა აიტაცა.

— ვაიმე, რას შობა, ბატონო? შექმნიებული წამოძახა მამიკომ, მაგრამ ვადრე დაამთავრებდა, იგი ღოკინზედ გახნდა.

— ბატონო... შენი ჰვარიმი... რას შობა?... სსოწარკვეთილი ევედრებოდა მამიკო, მაგრამ ნიკოს აღრავლები ესმოდა. იგი გამხეცებული ჩანდადებოდა თავის მისხვერზღს.

— ბატონო!.. ისეთის ხმით წამოძახა მამიკომ და ისე ძღიერად შეებრძოდა, რომ ნიკო უცრად გამოეკრვა

და ხელი გაუშვა. მაშეკო წამოიჭრა და გაფრთხილდა გარდა.

ნათი იმ დამეს შინ არ მისულა.

მაშეკო გადაიხა უბედურების, მაგრამ ესეა დაიწყო მისი წამება. ნათი სულ გამოიცივდა. არც ურადლებას აქცევს, არც ხმას სცემს, ქალბატონთანც ხშირად უჩივის. არც მაშეკოს სდამსურს უნდა. მაშეკოს უყვარდა, როცა ნათი მის ტანისამოსში იყო ხოლმე: „ამაში უფრო გაი ხარ, ბატონო. ქალისაც მოსწონს ამ ტანისამოსშია“ — ეტყოდა ხოლმე. მართლაც მოსწონდათ ნათი მისი ხეის-ხალხუში და მაშეკოსაც ეს ახარებდა. ესეა კი მისი გამოფრთხილება, ნათამ არც ერთხელ არ ჩაიკვამ იგი.

მაშეკოსთვის ესეა ცხადი იყო, რაც უნდა ნათის კოს. მაშეკოს სულ სხვა სურდა: მის უნდა ნათის ალერსი, კონხა, მის მკერდზე დასვენება, მოფრთხილება, მისი სიტყვიანი გაკონხა. ესეა კი ეგვიპტეის ეს გაქმრა. აღარც უნდა მოელოდეს. ეგვიპტეის დაიმარხა. შერე შეუძლიან განა მაშეკოს გასძლიოს უმისოდ, დაიპყროს ნათი, გულიდან ამოიღოს? თუ დათანხმდეს?

არა, არასეზოთ! ეს შეუძლებელია! მაშეკო უნდა ცოცხლად დაიმარხოს, ვადრე ამის ჩაიღებდეს.

აქნებ გული მთავრების და უამისოდაც განახლდეს მაშეკოსთან ალერსი? ატერ მაშეკომ შიგ თვალეში შეხედა და ზირველმა გაუღიმა კადეც... გამოეცხადებოდა... მის თანხმაც შეეცა და უხერხულად გაჩერდა კარკობთან. ნათი ისევე ის ცვი კადეც, როგორც აქამდის იყო. ბოლო აღარ აქვს ამდენ ტანჯვას!

წავადეს მანც, მომარდეს, აქნებ მაშინ დამშვიდდეს მაშეკო და ასრულდეს ხნდაზა: „თვლი შორ, გულე შორს“, მაგრამ სად წავა? გაზაფხულად. სცაა ბატონებინ ჩამოვლენ და ნათი სად უნდა წავადეს? არა, აქ არის და შორს არის. უბედურებაც ეს არის!

ვის შესხივალს თავისი უბედურება, ვის გაუხივალს გულის სადამოლო? არავის! ერთად ერთი ტეე ჰეპეს, სცადე შედის, ზის მთელი საათობით და ფიქრობს, ცტნებობს. როცა იგი ტეეში თვალდახუჭული ზის, თავს ნათისთან გრძობს ხოლმე. გრძობს მის ტუჩებს თავის ტუჩებზე, მკლავებს თავის ბეჭებზე, მის გულის ძკერას... ესმის ტკბილი სიტყვიანი. გახეღეს თუ არა თვალეებს, თავში სულ ერთი და იგივე კითხვა გაუელეებს: „რა გქნა?“

ზამთრის სურსით გაფრთხილები ზატარა ლერწმები ისევე მწვანით შემოსილიყო და კეკლეც ქალივით, თითქმის თავის აშეის ახელებს — მცდურად გამოიყურებოდა. ახლად გაშლილი დადრთნი ხეები გარს შემოკვრდნენ და რაჯად და მფარველის თვლით დასცქერდნენ თავისით მომავალ თათას. ხიავსაც კი არ ახარებდნენ, მაგრამ ტეის სიმშვენიერით გრძობა გახელებული მისი აშეკი, ცელქი ნათი მანც არა სცხრებოდა; მის არ აშინებდა და რაჯათა მრისხანება და მუქარა. იგი ხან სად დაიკვნესებდა, დაიკვნესებდა და ხან სად. ამით იბურებდა არამკითხე მფარველთა ურადლებას... უხელთებდა თუ არა დრთს — ზირდა და რაჯათა შუაში გაუსრდალებდა, ტეეში შეიჭრებოდა

და გაიმართებოდა უდარდელი ცელქობა... ხან ერთს იღლიაში უღატინებდა, მეორეს ცხვირზე წვიპურტს წაჭკრავდა, მესამეს ემძაკურად თვალს ჩაყვარავდა... და გაისმოდა უდარდელი, სიტოცხლით სავსე სიცილ-ხარხარი, ურიაშული... ახლგაზდობით წაქეცებული ნათი კანდიურად ჩაქროლებდა და რაჯის და დამცინავის ხმით ზირში შექნითხითებდა. მოხუცნი და რაჯის ბრახობდნენ, ჯავრობდნენ, მრისხანად თავებს აქნევდნენ, წვერებს იბურტყავდნენ, მაგრამ რას გააწვობდნენ: აქ იყო ახლგაზდობა, აქ იყო სიტოცხლე, სჩქეფდა და სდუღდა ძლიერი სისხელი. მხეც თავს დასცქეროდა და იცინოდა. მაგრამ იგი კი არავის დასცინოდა — მის უხაროდა და ახარებდა სხვასაც.

საბრალთ იყო მხოლოდ ის. იგი ზირდაზირ მაშეკოს წინ წამოეგვიპტეის და შესცინოდა. უნდადა მისთვის ეთქვა რამ, ეცქირხა, მაგრამ ამ გეგმავის შიშით თავი გარდა ვერ გამოიყვია. გამოეჩხებოდა თუ არა მისკენ, გულ-გახეთქილი თავის ბუჩქებში იმლებოდა. სხვების ურცხვი საქციელიც კი სიწითელსა ჰგვრდა საბრალთს.

ეს ბუჩქების ჰარმონია მაშეკოს კითხვას დასტურით უხასურებდა.

მთვარანი დამე იყო. დადელი ბუჩქება ძილს მისცემოდა. მხოლოდ გეგმავი მდინარე არა სცხრებოდა და თავისი განუწყვეტელის მხუილით მოსვენებას უფრთხობდა არც მარეს. ეს ხმა ჰეარში ნემსებოვით იმსჭვალებოდა და ადამიანის გრძობას ადიხანებოდა. ადამიანც დამოწმებოდა მას. ნათის მძღვრ მკლავებში გაჭდუელი მაშეკო, ცრემლით ესლემებოდა თავის უმხეკიანს.

ნათი მეორე წელიწადსაც დარჩა. ან, სად უნდა წასულიყო? თავის სხლში ეფიანს აქ ცხოვებება ერჩივნა. უსაქმრობა, დრთს ტარება, ქალები, — აქ მეტი იყო, ვადრე თავის სოფელში. თავის ფჯახში, რაც უნდა იყოს, უნდა იმეღოს, გააკეთოს რამე. მართალია, მამ მისი ეგვიპტეის თავის ხელით აკეთებდა, მაგრამ ხანდახან ესეც უნდა დახმარებოდა. აქ-კი ბატონი იყო. ეგვიპტეისი მზა-მზარეულად მოსდიოდა. სცაა ბიძა თავის ფჯახობით ჩამოვა: კვლავ გაისმის ბავშვების ჟრიაშული, რთაღის ხმა და კხეინანს სიმღერა. ერთი სიტყვიანი ნათი ამ ქვეყნიურ სამოთხეში იყო.

მაშეკოსაც მეტი არა უნდადა რა — ნათი ეფიელიყო მხინრული... არის კადეც, მაგრამ სხვებთან, სხვა საზოგადოებაში, მაშეკოსთან-კი... რცადც დაუმართა. ამ ბოლო ხანებში სრულიად გამოიცივდა, ურადლებასაც არ აქცევს, აღარც უყურებს ხოლმე. ხშირად უმიხეზოდ უჯავრდებს კადეც. ხანდახან ისეთის თვლით გადმოხედავს, რომ მაშეკო მზათაა დეღამიწაში ჩადრეს, მაგრამ აბა რას ეტყვის, რას გაუბედავს? არც იცის, ვერ გაუგია — რატომ ექცევა ასე ნათი!.. ხშირად ერთად წვანან, მაგრამ ნათი ხმასაც არა სცემს, ერთ სიტყვასაც არ ეტყვის... შეიძლება ზოგჯერ აკოცოს — ისიც უკეთურად, ნადვადვად, რადგან მაშეკო სთხოვს ხოლმე. დაუძისებს, შეიფანს თათხში და ისევე უბრად გამოისტუმრებს.

მაშეკო არასოდეს არ ეწინააღმდეგებოდა მის სურვილს,

ბრძანებას. იგი სულ თვალეში შესტკეპრის და ელის ბრძანებას. ვერ ვერას ეტყვის.

— რომ ეწეინოს და გამწერეს?

მაშკო გულში იკლავს ამ ბოღმის და მხოლოდ წარსულის მოგონებით სტატხლობს. ელოდება იმ წუთს, როდესაც ნიკო ეტყვის, მივიდეს ოთახში ან სადმე ადგილს დაუნინახვს. მაშკოს ძველის მოგონებით თვალეები ცრემლით ეგსება. იმ უბედურ დამემდე ნიკოს ალერსი, მისი ადგუნებული კოცნა, გულში ჩაკვრა, მისი დიმილი ზირველსავე დანახვაზე. იმ დამის შემდეგაც ცოტა ხანს გაგრძელდა ეს ბედნიერება. სულ ორი კვირა მგონი, არც კი ახსოვს. ესეც იმედს არა ჰკარგავს მაშკო: დაუძახებს თუ არა ნიკო, მიდის და თანაც ჰფიქრობს: „აი ესა, მხოლოდ ერთი ძველებური კოცნა, ალერსი!“ მაგრამ ამაოდ.

— ალბად მოგუბრდი. მე რა საკადრისი ვარ მისთვის? ცოტაა ქალობები თუ? ჰფიქრობს მაშკო. მხოლოდ ნუ წავა, თვალის დასანახვად ნუ მოშორდება და სხვას არას დაქებს. მის ახლოს იყო, მას უტყვიროს. ეს იყო მისი უკანასკნელი ნუგეში.

სადილობის დრო იყო. გრძელ სუფრას სტუმრები შემოსსდომოდნენ და მადიანად შექცეოდნენ. არახვეულებრივი სიტუაცია ეტუბობდა ეველას. აქ იყო ნიკოს მოხუცი მამაც. დაზარალებდა თითქმის ეველა ერთად. ისმობდა მხოლოდ: „ბედნიერია“, „მდიდარია“, „კნიაჟნა“ „დედის ერთა“ და სხვა.

— აბა ბატონებო, წამოგა ნიკოს ბიბა. მივულოცოთ ბედნიერება ახლად სისიძის! დმერთმა გაგაბედნიეროსო. კარგი ქალია, კვი გვარიშვილი, მდიდარი, შენც კი ბიჭი ხარ, და საქმეს კარგად წაიყვანო! მამილოცავს ჩემო დისწულა! და ნიკოს ჭიქა მიაჭახა. ეველანი წამოდგნენ და მიულოცეს.

მაშკო კუთხეში იდგა და გაშეშებული მისჩერებოდა ამ ამბავს.

„ნიკო. ცოლს ირთავს“, გაუელვა მას თავში. გული მოეკუმშა, თვალეები დაუბნელდა, მუხლები აუცხცხცადა და იქ რომ არ წაქცეულიყო დერეფანში, გავიდა და იქვე სკამზე დაეშვა.

სასადილოდან ისმობდა მრავალ-ჟამიერ, ქალების კისკისი და ჭურჭლის ჩხარუნი.

— მაშკო! მოესმა კნიხის ხმა.

მაშკო წამოიჭრა, გადისვა შუბლზე ხელი, მოიწმინდა თვალეები და შევიდა. ნიკოს შეხედა. იგი კართული იყო ქალებთან არშეიბებაში. ნუ თუ ამ უკანასკნელ წუთსაც არ შეხედავს მაშკოს? არ გაუღიმებს? ამიერიდან ხომ ეველაფერი გათავდა მათ შორის, დაიმარხა?.. არა! ნიკოს არა სცადა. იგი ბედნიერია, მაგრამ ეს ბედნიერება მაშკოსთვის არ ემეტება. იგი ამის თავის წრის ქალებს უზიარებს: ხან ერთს გაუცინებს, ხან მეორეს გაუხუმრებს, ხან მღერის. მაშკოს ცარიელ თეფშს გადსცემდა, მაგრამ კი არ შეხედავდა. ამ დროს იგი მის გვერდით მჯდომ კნიაჟნას თვალეებში შესცინობდა.

მაშკოსაც უხანავს ნიკო ასე ბედნიერი, მისთვისაც გაუცინია ასე მხიარულად, შეუხედნია ასეთივე წელიწადის თვალეებით... ესა-კი!..

— „მე სულელს აბარა მეგონა? მე ხომ არ შემირთავდა?.. ჰფიქრობდა მაშკო. ქე ვიცოდი, ასე მოხდებოდა, მარა ე სემიწე გული მანც ვერ ითმენს. არ მეგონა თუ ასე მოხდებოდა გულზე. დმერთმა ბედნიერება მოცეს“. მაშკოს ცრემლები ახრჩობდა.

სადილო გათავდა. შეზარხოშებული სტუმრები აიშალნენ.

— აბა, ცხენები! დაძახე ვიღაცამ.

ბიჭებმა ცხენები გამოიყვანეს, შეეტლევებმა ეტლები მიაყენეს.

მიდიოდნენ—დეეს უნდა ქალი დაეინინათ,—ხვალე კი ჯვარს დაწერდნენ.

მაშკო გარეტანებული იყო. თითქოს გრძნობს სრულიად მიუხერებოდა—გაყოფით გამოიყურებოდა. იგი სხლის კუთხეში იდგა და ჩემად თვალს ადევნებდა.

წასსვლელად მზად იყვნენ. დასიძახეს მყრული და გამართნენ.

ნიკო მარდათ მოხატა ცხენს და მითრახი შემოჭკრა. გაწვრონილი ცხენი შედგა ეალეზე და როგორც ჟიარანი ადგილიდან მოწედა.

მაშკოს წუთით დაავიწედა თავისი უბედობა, უკანასკნელად კიდევ გაიტაცა ამ მშვენიერმა სანახაობამ,—ველარ მითიმინა, მოშორდა სხლის კუთხეს და წინ წამოიწია.

— აა... სიძე, სიძე!.. გასიმა სტუმრების აღტაცებული ხმა.

ამ დროს ნიკოს ცხენი ჯარსავით შემოტრიალდა უკან ფეხებზე და ნიკოს და მაშკოს თვალეები ერთმანერთს შეხედნენ.

— მშვიდობით, მაშკო! მიძახე ნიკომ, შემოატრიალდა ცხენი და გააჭკნა.

— მშვიდობით, ბატონო! ერთად წამოიძახა მაშკომ და ეულში ცრემლები მოაწვა.

ადარა სჩანდნენ. ეტლებისა და ცხენების ფეხის ხმაც კი მისწედა. მხოლოდ სიმღერა ისმობდა ოღნავ.

მაშკო ადგილიდან ვერ იძვროდა.

„...მშვიდობით!.. უკანასკნელად ამისკად მაშკოს გულიდან, შემოტრიალდა და გაყოფით ტვისკენ გაიტაცა. ტუეს ფოთლები ჩამოცვივებოდა... ადარ შრიალებდა. დიდხანს იჯდა და სტრობდა. როცა ტირილით გული იჯერა, მოიწმინდა თვალეები და ამოაკვნესა:

— ჩემო სეფარელი ტუევ, შენ გახარე ჩემი ზირველი კოცნა. შენშივე ვმარხავ ჩემს ზირველ სეფარულს“.

ერთხელ კიდევ ნახა მაშკომ ნიკო. ეს იყო ორი წლის შემდეგ. ქუთაისის ბაზარში, საცა ჩარახმულია ხოლმე კალათები და გოდრები ხილითა და ვეკლით. მაშკოც ამით შორის იყო. ეველით საგსუ ჰატარა კალათის თავს დასდგომოდა და მუშტარს უთავალთვალებდა.

ნიკომ, ცოლთან ხელგაურაღმა წინ გაუარა, მაგრამ

მთის არწივი შამილი

ისტორიული ამბავი

IV

ვურ იცნო. მაშაქომ ველარ მითომინა და გამოეხსურა. სკვერველიც არ იყო. უოფელ მაშაქოს ახრდილიც არ დარჩენილიყო. ეს იყო ჩონჩხი, ანუ უკეთ რომ ვსთქვათ, სისარადან ამოდებული მიცვალებული. სად გაჭქრა მისი ვაშლივით წითელი ლოყები, ტუჩები, ან კულულა თმები. კერე რაგად რამ გაუსწორა, რამ გაუთხელა?!.. მკერდი ჩავარდნილი, ბეჭებში მოხრილი. მხოლოდ თვალებში და შერჩენილ ცოტადეხი ცეცხლი, მაგრამ ეს ცეცხლი იყო მხოლოდ ესლა; ნიკოს დანახვზე. წავა და ისიც ჩაჭრება.

ნიკომ გაუღიმა, მიაკითხა: როგორ არის? ხომ არ გათხოვიდა? ამაზე მაშაქომ აღრაფერე უნასუსა, მხოლოდ თვალები ძირს დაუშვა. ...არა, იგი არ გათხოვიდა! ნიკომ თავისი ცოლი გააცნო. მაშაქო დაიხარა და ქალბატონს მოწიწებით მუხლს ქვემოთ კაბაზე აკოცა. წასვლისას ნიკომ ქალბატონს ფული ჩაუდო ხელში მაშაქოს და უთხრა—რამე მის სწახსოვრად ეყიდა.

მაშაქომ ორავე ხელები სტაცა ნიკოს ხელს, მიაკრა ტუჩებზე და დადხანს ჰკოცნიდა. ნიკომ სისკველე იგრძნო ხელზე და უნებად გამოსტაცა.

მაშაქო თვალტრემილიანი მისწერებოდა მიმავალ ნიკოს და არ იცოდა, რა ექნა—უცნაო თუ უტარნა... დასტაცა ხელი თავის კალთას, ამოიღო იდლიაში და გაუდევნა. იგი მადლიდა შუა ქუჩაში და როგორც დამფრთხალი ზარტყევი შესწქეროდა ნიკოს.

„უთუოდ მთიხედავს... ერთხელ კადეუ შეხედავს მაშაქოს... აგერ ვიღაც ქალებს შეხვდა... გაუცინა, მიუსალმა, ხელებზე აკოცა. გაჩერდნენ. სიცილი და ღაზარაჟი ისმის, მაგრამ სიტყვის, ვერ არჩევენ. ნიკო ღაზარაჟობს—ქალები იცინიან. აგერ შემოტრიალდა ნიკო და მაშაქოს შეხედა. გაუღიმა. მაშაქოს უფრო გაუბრწვნიდა სხე და უნებურად მისკენ გაქანა. მაგრამ ნიკო უნებად შემოტრიალდა და ზურგი შეაქცია. წავიდა. აგერ მიდიან. მიიციანიან. ერთ დიდ ღამე სხლში შევიდნენ. მაშაქო შედგა და სხლის კარებს მიჩერდა. მაგრამ სხლშია? იქნებ ეს არის ნიკოს სხლი და დღეს სულაც არ გამოვიდეს ქუჩაში.“

მაშაქომ ხელში ქალბატონი იგრძნო. მთავრად ნიკოს სიტყვები: „სწახსოვრად რამე იუიდე“. მაგრამ რა? რა იუიდას? ამაზე უკეთესი სწახსოვარი განა რამე იქნება მისთვის? განა ამ ფულს გაიმეტებს და ვაჭარს ჩაუკლებს ხელში? ეს ხომ ნიკოს ჯიბეში იყო. იგი ხელთ შეესაშინა. მან თითონ ამოიღო და მაშაქოს გადასცა. არა, ეს სუკეთესი სწახსოვარი იყო მაშაქოსთვის..

— „მას შეეხანაჟ ხემს გულთან... სიკვდილამდე... ბაბასაც კი არ ვეტყვი, თვარა წამართმევს და დამინარჯავს.“

მაშაქომ ქალბატონი გულს უბეში ჩაიღო.

ერთი წლის შემდეგ ნიკო თავის ცოლით ბიძის ესტუმრა. რადეკაც მან სიმონის შავებში დაინახა და ჰკითხა: „რა ამბავიათ“, მთხუცს მიმქრალი თვალები ცრემლივით აუვსო და ამოხვრით უნასუსა:

— მაშაქო მომიგვდა, ბატონო...“

ვალ. შალიკაშვილი.

გრაფ ვორონცოვს თან ახლდა ბრწყინვალე ახალგაზრდობა, რომელიც სახელისა და დიდების მოსახვედრად დაიძრა პეტერბურგიდან შამილთან საბრძოლველად. ფუფუნებაში აღზრდილი ლაშქრობას ისე უტყუროდნენ, როგორც სასიამოვნო გასიერებას და სრულიად არ მოელოდნენ, რომ გაკირვებას იხილავდნენ კავკასიის მთებში. ცოდნით მართო ის იცოდნენ ამ ქვეყნისა—რომ ლერმონტოვმა და პუშკინმა შეამკეს კავკასიის მთანი მშვენიერის ლექსებით.

აი სწორედ ამ ბრწყინვალე ახალგაზრდობამ აღარ მოუცადა საერთო იერიშის ნიშანს და ბატონი შვილ აღექსანდრე გესსენელის მეთაურობით მოჭქუსლა შამილის ბანაკისკენ, შეიჭრა ცხენდაცხენ ერთ ხერგზე და მისვლის უმაღ აიღო იგი.

მამაკმა და ვაჟკაცურმა შეტევამ და მისევამ მტერზე დიდათ გაამხნევა რუსის მხედრობა. გენერალი ბელიავსკიც დაიძრა ლიტვის ბატალიონით და ქართველთა მილიციონერებით ბრძოლის ველისკენ. ღიმილითა და ოხუნჯობით შევიდა რუსის მხედრობა დაბურულსა, ხშირსა და ჩამოზნელებულ ტყეში. გამხიარულებული მხედრობა ჩინჩხვარსავით ამტვრევდა მტრის ხერგებს და დაუბრკოლებლივ წინ მიიწევდა.

კარგ გუნებაზე მოსულ რუსის ჯარის წინ გადიშალა მშვენიერი არგუნის ხეობა, უცნაურად განათებული შებინდებისას. ნათელი დარგოდან მოდიოდა. სატახტო და საიმამო ბინაც არ დაინდო შამილმა და ცეცხლი წაუკიდა დარგოს.

რუსის მხედრობას მაინცა და მაინც იაფად არ დასჯდომია ხერგების ზედიზედ აწება და გამარჯვებით წინ სვლა. მტერმა სასიკვდილოდ დაუჭრა გენერალი ფოკი. გრაფ ვორონცოვის ახალგაზრდა ადიუტანტს დონდუკოვ-კარსაკოვს ფეხში მოარტყეს ტყვია *).

დარგოს ასაღებად გრაფმა ვორონცოვმა გავზავნა გენერალი ბელიავსკი ორის ბატალიონით და ორის ქართველთა დრუჟინით. ცეცხლ-მოკიდებული დარგო რუსებმა და ქართველებმა ადილოდ აიღეს. დანარჩენი რუსის მხედრობა დარგოს ავიდა იმავე საღამოს და დაბინავდა მის გარემო.

ამ გვარად გრაფმა ვორონცოვმა დაიპყრო შამილის სატახტო ბინა დარგო და მაშასადამე სავსებით შეასრულა იმპერატორ ნიკოლოზ პირველის ბრძანება. შამილის საღვამო სახლი, მეჩეთი, თოფ-

* ეს ის დონდუკოვ-კარსაკოვა, რომელიც დიდის მთავარ მიხეილ ნიკოლოზის ძის შემდეგ მთავარ-მართველად იყო საქართველოში.

ხანა და ზოგი სხვა შენობა ცეცხლის ალმა შთან-
თქა. ვორონცოვის ოქლა დარჩენოდა, რომ სამშვი-
დობოში დაბრუნებულიყო საცერომონიო მარშით.

მაგრამ ბედმა სულ სხვა იწება. რუსებმა რომ
თვისი საომარი გეგმა შეასრულეს, ჯერი ახლა შა-
მილის გეგმის ასრულებაზე მიდგა.

წინასწარ დამარცხების შემდეგ შამილს თავი
ისე ექირა, თითქოს გამარჯვებული იგია და არა
გრაფი ვორონცოვიო. სულის დაცემისა ნიშანიც
არ ემჩნეოდა მთის არწივს. ომი ახლა იწყობაო,
ეუბნებოდა შამილი თავისიანებს და მახლობელთ,
ენახოთ რუსები როგორ გაიტანენ თავიანთ ძვლებს
ისკერიის ტყეებიდან. თითქოს არაფერი მომხდარაო,
თითქოს დარგო ძველებურად ხელუხლებელია, ისე
არხენად ექირა თავი შამილსა. რუსების თვალ წინ
შამილი სწვრთნიდა რუსთა გამოქცეულ სალდათე-
ბისაგან შემდგარ ბატალიონს და საცერემონიო მარ-
შით აატარ-ჩაატარებდა ხოლმე ამ ბატალიონს.

დარგო ხომ რუსის მხედრობამ დაიქირა და
დაბანაკდა, მაგრამ მის მიდამოებში ფაცი-ფუცი არა
წყნარდებოდა. ეს უცნაური ფაცი-ფუცი კარგს არას
მოასწავებდა ჩვენთვისაო, ბრძანებს ისტორიკოსი.
შამილს ახალ-ახალი რაზმები მოსდიოდა საჩაჩრდანი
და რგოლივით გარს ევლებოდნენ ხაფანგში მომწყ-
ვდეულ რუსის მხედრობას.

დიდის ხნით გაჩერება გადაწყვიტა და გაღ-
ბუჯულ დარგოში შეუძლებელი იყო, რადგან სურ-
სათი სრულებით გამოვლიათ რუსებს, ადგილობრივ
კიდევ არაფრის მოხერხება არ შეიძლებოდა. უკან
დაბრუნება ანდით, იმ ტყის გზით, სადაც ექვს
ივლის ფიციელი ბრძოლა გამოიარეს რუსებმა,
უხერხული იყო, რადგან ამ გზით სიარული და-
მარცხებულის ვაქცევას ემგვანებოდა. მეტი ჯანი
არ იყო, ისევე წინ უნდა წასულიყვნენ და აერჩაათ
ს. გერზელის გზა, რომლითაც დაბრუნდა 1842
წელს ძალზე დამარცხებული გენერალი გრაბზე.

გრაფ. ვორონცოვმა გერზელის გზა აირჩია და
გადასწყვიტა ამ გზით შინ დაბრუნება, მაგრამ ვიდ-
რე ჯარი აიყრებოდა და შინისაკენ პირს იბრუნებ-
და, საჭირო იყო დარგოში დარჩენა რამდენიმე
დღით, სანამ ანდიდან სურსათს მოაშველებდნენ.

10 ივლისს 1845 წელს გამოჩნდა ანდიის მხრი-
დან სასურველი ტრანსპორტი სურსათით. ტრანს-
პორტს თან ახლდა ძლიერი რაზმი თ. ვ. ბებუთა-
შვილისა. დიდი გამოკანა არ იყო საჭირო იმისი,
რომ შამილი უნებლად არ გაუშვებდა ბებუთაშვი-
ლის რაზმს, ჩაუსაფრდებოდა დარგოს დაბურულ
ტყეში და ეცდებოდა სურსათის წართმევას, რომ
რუსები შიმშილით გაეწყვიტა. ამის გამო გრაფმა ვო-
რონცოვმა წინ მიავება მთელის თვისის მხედრობის
ნახევარი გენერალ კლიუგენაუს უფროსობით. კლიუ-
გენაუს რაზმის ავანგარდს წინ უძღოდა მამაკი და

მთიულებთან ომში გამოცდილი და მეტის-მეტად
მხნე გენერალი პასსეკი.

ისტორიკოსი ესაძე ასე ავიწყებს სიტყვა-სიტ-
ყვით ამ უბედურს ლაშქრობას გენერალ კლიუგენ-
აუს რაზმისას. რაზმი დაიძრა დილა ადრიან და
შეჰყო თუ არა თავი დაბურულ ტყეში, კანტა-კუნ-
ტად გაისმა თოფის სროლის ხმა. მოწინავე ბატა-
ლიონი მიდიოდა წინ, მაინც და მაინც დიდ დაბრ-
კოლებას არავინ უჩენდა. აქა-იქ თუ შეეხებოდა
ხოლმე მტრის პატარ-პატარა ჯგუფებს, თოფის სრო-
ლით იგერიებდა და გზას ისე იკვალავდა. ბატალიონ-
ი მიადგა ვიწრო, პატარა ბილიკს, რომელიც აერ-
თებდა ორ დიდ ხევს. პასსეკს ეგონა, ალბად ბილი-
კი ჩახერგილი იქნებოდა, მაგრამ ჩახერგისა არაფერი
ეტყობოდა იქაურობას.

გენერალი პასსეკი ხმალ-ამოდებული მიუძღო-
და წინ თავის ბატალიონს და „ურას“ ძახილით გა-
დიქრა ხევის მეორე ნაპირზე. საოცარი ის იყო,
რომ მთიულებმა მარტო ორჯერ-სამჯერ თუ ესრო-
ლეს თოფი პასსეკის რაზმს, იმის მაგიერ რომ ესარ-
გებლნათ ვიწრო ბილიკით და სეტყვასავით დაეყა-
რათ ტყვია-წაშალი.

ომში გამოცდილ პასსეკს გულმა კენესა დაუ-
წყო. ხის ტოტების ლაწა-ლუწი ისმის, თოფის სრო-
ლა კი არ ისმისო. მთიულები დიდის ოსტატობით
სარგებლობენ ხოლმე მუდამ ყამს მოხერხებულის
ადგილ-მდებარეობით, თავს ესხმიან რუსებს,—და
ახლა რა დაემართათო, ჰფიქრობდა თავის გუნებაში
პასსეკი. განა ამისთანა მოხერხებულ მდებარეობას
თავზე დასახმელად, როგორიცაა ეს ვიწრო ვადა-
სავალი, ხიდსავით გადებული ორ ხევს შუა, ბევრს
იპოვნიან შამილის მხედარ-მომარანი?

ყველაფერი მალე გამოიჩვენა. შამილმა განგებ
მისცა პასსეკს საშუალება უბრძოლველად გადასუ-
ლიყო ხევის მეორე ნაპირზე. რაკი პასსეკი ვადი-
ტყუა მეორე ნაპირას, შამილი მთელის თვისის
ძალ-ღონით თავს დაეცა გენერალ ვიქტოროვის უკან
რაზმს. როდესაც გენერალ ვიქტოროვის არიერ-
გარდი გაება ქაობიან და მოლიბულ ხევის ფერდო-
ბებში და როდესაც საცალოებ აკიდებული ჩაღვა-
დრის ცხენები წეროებსავით გაიქიმნენ, სწორედ მაშინ
მიწის მგლებსავით გამოხტნენ ჩასაფრებული მთიულ-
ნი და მიესივნენ ყოველის მხრიდან. ხმლითა და
ხანჯლით დაუწყეს დუმასავით კევა მოულოდნე-
ლობისაგან ელდა ნაკრავ რუსებს. ენით გამოუთქმე-
ლი და კალმით აუწერელი ხელჩართული ბრძოლა
გაიმართაო, ამბობს ისტორიკოსი. ვაჭკრა დანდო-
ბა და შეწყალება. გაბოროტებულმა და გააფთრე-
ბულმა მთიულმა ზედ დაანთხია თვისი ნაღველი გო-
ნება-დაბნეულ რუსის მხედრობას და თითქმის სავ-
სებით გასწყვიტა ვიქტოროვის არიერგარდი. მოჰკ-
ლეს გენერალი ვიქტოროვი, პოლკოვნიკი კრივო-
შენი. ცოცხალნი ვერც დანარჩენი აფიცრები გა-

დარჩენ. სურსათის მისაღებად გამზადებული ცხენები საცალოებით შამილმა წაასხა.

თვალთ მნახველი ამ საშინელის ხოცვა-ჟლეტისა მილიციონერი, თუში ღვთისავარ ცისკარაშვილი, პაპა ლევან ცისკარაშვილისა, ცოტა სხვანაირად უამბობდა თურმე რუსების გაჟლეტის ამბავს მეზობლებს, თავისიანებს, შვილებსა და შვილი-შვილებს. სამწუხაროდ მხოლოდ ის დავგრჩა, რომ დანამდვილებით ვერ გადმოგვცეს, გენერალ ვიქტოროვს შეეხება ცისკარაშვილის მოთხრობა, თუ პასეკს.

აი რას მოუთხრობდა მოხუცი, ათას ქირს გამოვლილი მილიციონერი ღვთისავარი შთამომავლობას: რუსის ჯარი, ხიშტებ-გაშვერილი და „ურას“ ძახილით შეიჭრა ერთს ფიჩხთა, ხის ტოტებით და კუნძებით ჩახერგილ ადგილშიო. საიდგანდაც ხერგიანს ადგილს ცეცხლი გაუჩნდა, საშინლად იფეთქა რალამაც და ალი ავარდაო. კვამლსა და ჯანყში გეხვია ჯარი, გაშტერდა, გაშეშდა და ადგილიდან ველარ დაიძრა, ვერც წინ მიდიოდა და ველარც უკან დაიხია. გაშვერილი ხიშტები ხელში მაგრად ეჭირათ და ძირს დაღებას ველარ ახერხებდნენო. ეტყობა შამილს ფიჩხისა და კუნძების ქვეშ თოფის წამალი ბლომად დაეწყო და სწორედ ამ წამალმა იფეთქა, ცხელი ტყვია რომ მოხვდაო.

გაშეშებული, ხიშტებ წინ გაწვდილი ჯარი კარგა ხანს იყო გაჩერებული ერთ ალაგას და ბოლოს მორთო გულშემხარავი საქონლისებური ბლავილიო. სწორედ ამ დროს მისცვიდნენ ლეკები და დაუწყეს ჩეხა ხმლითა და ხანჯლებითაო.

გენერალი რომ დავინახე სხვებსავით გაშტერებული, მივევარი და ხმა მალლა მოვახსენე—რას გაჩერებულხართ. გაეცალეთ ამ ჯოჯოხეთსაო. რადგან გენერალი არ იძროდა, ვსტაცე ხელი და წამოვიყვანე ძალით, მაგრამ უკან გამობრუნებულს ტყვია მოხვდა და ხელში მომიკლესო.

სწორედ იმ დროს, როდესაც ჩახერგილმა ადგილმა იფეთქა და გაშტერებული ჯარი ბლოდა, მახლობელ მთის სერზე გამოჩნდა თვით შამილი თეთრ უმტვერო დოღბანდით მობურვილი. გძელ ლეჩაქს დოღბანდისას ნიავე არხვედა და უცნაურ სურათს აძლევდა ახოვან ტანის პატრონს შამილსაო. ახალგაზდა ქალთა გუნდნი გარს ეხვია იმამს და საამურ სიღღრებს ამბობდნენო. ქალთა სიმღერა ვაჟკაცობას უორკვებდა მთიულებს, ჰმატებდა გულადობას და ისეთის თავგამოდებით იბრძოდნენ, რომ მე ბევრის მნახველს ამის მზგავსი არა მინახავს რაო *).

***) ეს ამბავი გადმოგვცა ივ. ბუჭურაულმა.—თუშეთი საფსვა ასეთის საგმირო ამბებით. ურიგოს არ იზამენ ჩვენი ნასწავლი მთიულნი, რომ ჩასწერდნენ ამგვარ ამბებს და გაამდიდრებდნენ მოთხრობით ქართულ ლიტერატურას.

ღვთისავარ ცისკარაშვილის მოთხრობა მეტად საყურადღებო და თან საოცარია. უბრალო მომავლადვი, უბრალო კაცის შთამომავალი რომ ყოფილიყო შამილი, იმისთანა საარაკო სამხედრო ხერხს ვერ მიმართავდა, როგორსაც მიმართა შამილმა ჯარის კაცთა გასამხნეველად. ამ გვარი ხერხი და ოინი ხვედრია დიდ ბუნებოვან სარდლისა, დიდის კეუა-გონების ადამიანისა და ადმინისტრატორისა. უბრალო მთიელი, უბრალო ჯარის-კაცი, თვით სამაგალითო და შეუდარებელი მეომარი რომ იყვეს, ვერ ჩაიდენს იმას. რაც მოიქმედა შამილმა 10 ივლისის 1845 წელს დარგოს ბრძოლაში. აშკარად სჩანს, რომ შამილის სისხლი ნარევეა. მის ძარღვებში ალბად სჩქებდა სისხლი ისეთი მამისა, ვისი წინაპარნი, ან თვითონ მამა ჩვეულნი იყვნენ ქვეყნის ბატონობას და გამგეობას.

ა. ფრონელი

(შემდეგი იქნება)

თ რ ი

ვევლამ უწყის რანაირად სწერდა ჩესფი. მისი დამასხისათებელი თვისება მინატურა იყო, მოკლე, სხარტულად. „გო და მოხსანის შემდეგ შეუძლებელია ისე წერა, როგორც ძველები სწერდნენო,“ სწერდა ის ერთხელ და მართლაც, როცა ჩესფის მოთხრობას კითხულობ, ვერ წარმოვიდგენია, შეიძლება მისი გადადება, გაჭიანურება. ამბობენ, ჩესფი ერთი მოთხრობის წერას მხოლოდ ერთს დღეს ანდამებდა. შეიძლება, ის მოთხრობაც საიდანაც არის გადმოკეთებული „შავი ბერი“ სწორედ ერთ დღეში არის დაწერილი, ან ბანახის დროს აუზში. ტოლსტოის რომ საკუთრად აეღო ლეკუნდა შავ ბერზე და ისე დაეწერა დრამა, შესაძლებელია საინტერესო რამე ეოფილიყო. მაგრამ მან ადღო იგი ისე, როგორც ეს ჩესფის აქვს. ჩესფის კი ერთი პატარა მოთხრობა აქვს, ვინ იცის რისთვის და რა აზრით დაწერილი. ეოფელ შემთხვევაში ამ მოთხრობიდან რამე „დასკვნის“ გამოყვანა ეოფლად შეუძლებელია. თვით დიდს და ნიჭიერ მწერლებსაც კი აქეთ ზოგჯერ და ზოგი ისეთი თხზულება, რომელნიც ეოფლად უბრეტენიონი არიან და როცა მათ კითხულობ, განიცდი მას, რასაც განიცდი მაშინ, როცა უცქერი დრუბელს, რომლის კანტური საშინელის სისწრაფით იცვლება და ისიც ხან აქვამს ჭკავს, ხან ხბოს თავს და ხან ვინ უწყის რას. სწორედ ასეთ მოთხრობებს ეკუთვნის „შავი ბერი.“ წაიკითხვ სიამოვნებით, მაგრამ ეოფლად შეუძლებელია მასე დაფიქრი. შინაარსიც და გარეგნობაც ასეთ მოთხრობის სედიდან გისხლტებათ და სულ სხვა რამე ახლს ჭქმნის. ეს რადაც სიზი ფანტაზიას ცხარეებისა.

სწორედ ასეთ მოთხრობიდან გადმოკეთებული შიე-

სა დასდგა ვლ. ალექსი—მესხიშვილმა თავის საბუნებისათვის მკვლევარად მშვენივრად ითამაშა იგი, რამ იძულებული გაუყვით სამოწინაო მთავრისა იგი—თუმცა ზიეს, რა- გორც დანამტოული ნაწარმოები შეტად სუსტი იყო.

ინგილოთა ყოფა-ცხოვრება

(ეთნოგრაფიული წერილები)

1.

მრავალ მხრივ საინტერესოა ინგილოთა ყოფა-ცხოვრება, მთელის საუკუნოების განმავლობაში ლეკთა და თათართა მტარვლობამ და ძალდატანებით აღმოფხვრამ ყოველივე ეროვნულისა თავის საწადელს ვერ მიახწია და დღესაც მრავალს ჩვეულებასა და ადათსა ვხედავთ ინგილოთა შორის, რომელთაც ეროვნული ელფერი და ხასიათი არამც თუ არ დაჰკარგვიათ, პირიქით სავსებით შენახულან. მიუხედავად ასეთის ინტერესისა, საინგილო ანუ ძველი გაღმამხარი მეტად ნაკლებად არის ცნობილი ქართულს მწერლობაში. თვით საქართველოს გეოგრაფიის მამათ-მთავარი ბატონიშვილი ვახუშტიც ძალიან მკირეს და ხშირად შემცდარს ცნობებს იძლევა საინგილოს შესახებ. ამიტომ ჩვენ გადავწყვიტეთ დროგამოშვებით მივაწოდოთ ხოლმე მკითხველს ინგილოთა ყოფა-ცხოვრების იმ მხარეების აღწერა, რომლითაც რგი განირჩევა, არამც თუ დანარჩენ საქართველოსაგან, არამედ **მეზობელ ერთაგანაც.**

უპირველეს ყოვლისა უნდა აღვნიშნოთ, რომ განსაკუთრებით ინგილოური ტიპი არ არსებობს. ინგილო გარეგანი შეხედულებით იგივე ქართლელი ან კახელი გლეხაკია და მხოლოდ ზოგიერთგან შეხედებით, მაგრამ ისიც იშვიათად, ტიპებს, რომელნიც თათრულს—ადერბეიჯანულს მოვავონებთ, რაც რასაკვირველია, თათრებთან შერევის შედეგად აღენი აიხსნება.

ინგილოები საზოგადოდ ფერმკრთალები არიან, იშვიათად შეხედებით წითურსა და ლაყლაყ ლოყებთანებს. მზისაგან სპილენძის ფერად ჩაშავებული ტიპები აქაც, როგორც დანარჩენს საქართველოში, ხშირად გვხვდება; სახის გამომეტყველება უსიცოცხლო აქვთ, მიხვრა-მოხვრაში სიმკვირცხლე, სიჩქარე არ ეტყობათ—იგივე დარბაისელი, აუჩქარებელი ქართლელი წარმოვიდგებათ თვალწინ, რომელსაც ჩქარი ლაპარაკიც კი ვერ მოუხერხებია.

ინგილოს სახის გამომეტყველება მუდამ სევდიანი და მოქუშული აქვს. რასაკვირველია, თუ

მართალია ჯავახიშვილის სიტყვები, „არც ერთს ერს არა აქვს ისეთი სევდიანი სახე, როგორც ქართველსა“, მაშინ ეს სავსებით შედგამოქრილი უნდა იყოს ინგილოზედ. ამისი მიზეზი, რასაკვირველია, ინგილოთა წარსულშია, რომელიც მრავალი საუკუნოების განმავლობაში მწარე მონობის მძიმე უღელს განიცდიდა.

ქალებში არა იშვიათად შეხედებით ლამაზებსაც, მოხდენილის, მხოლოდ განიერის პირისახისა და მხარბეკისას, კუნაპეტივით შავის თვალებითა და გიშრის ფერ ნაწნავებით.

ჩაცმა-დახურვა მამაკაცისა ბევრ არაფრით განირჩევა ქართლელ ან კახელთა ჩაცმულობისაგან. იგივე ჩოხა, ახლოხი და ქალამნები. ეს არის მხოლოდ: კაცებს ზამთარია თუ ზაფხული, რამდენიმე ახლოხი აჯაჯვიათ, ორი, სამი და ზოგჯერ მეტიც. ამდენი ტანისამოსი აცვია ინგილოს ზაფხულის ცხელს დღეებშიაც და მხოლოდ საკინძები ყველა ახლოხებისა მუდამ გახსნილი აქვთ ზამთარ-ზაფხულს და ისე დაიარებიან. თავზედ ყველას განურჩევლად დიდისა და პატარისა უშველებელი ცხვრის თბილი ფაფახები ჰხურავთ. ზაფხულის ცხელს დღეებშიაც კი არ იშორებს ამ ფაფახს ინგილო და, ასე გაშინჯეთ, ღამითაც ხშირად ამ ფაფახში სძინავს, რისგამოც თავი მუდამ უსუფთაოდა აქვთ და ამიტომ ქეცი განუყრელი სტუმარია ბავშვებისა მინც. ზამთრის სიცივეებში იცვამენ ცხვრის კარგად გამოსულისა და მოთელილის ტყავისაგან შეკერილს ქურქებს. ამ ტყავებში ეწყობა ყველა—დიდი და პატარა და ხშირად ქალებიც. უფრო მდიდრები ზამთარში იცვამენ ბურჟმა ქურქს—ეს საუკეთესო ცხვრის ტყავებისაგან შეკერილი წამოსახამი ქურქია, რუსულ შინელის მინავარი, რომელსაც აქეთ-იქით ჩამოსთხვეს ვიწრო და გრძელი სახელოები, შნოს გულისთვის მიკერებული. ღარიბებს კიდევ ჩვეულებრივის ქურქის მაგიერ აცვიათ ესრედ წოდებული ჩოფუზი, რომელიც მოკლე სახელობიანი და გულზედ გაჭრილი უბეწვო იგივე ნაბადია, რომლის სიგანეც მუხლებს არ გასცილდება. განუყრელს კუთვნილებას შეადგენს კაცისას ხანჯალი. უხანჯლოდ წარმოუდგენელია ინგილო და ხშირად ისეთს დიდსა და უხერხულს ხანჯლებს ატარებენ, რომ გაკვირვებულია ადამიანი, როგორ არ შიობენ და არ უშლით ამოდენა ხანჯალი მუშაობის დროს მინც.

ქალთა ჩაცმა-დახურვა კი დიდათ განსხვავდება, არამც თუ საქართველოს სხვა კუთხეებთან შედარებით, არამედ საინგილოში მცხოვრებ სხვა ერებისაგანაც. აქაური ქალის პირველსავე დანახვზედ ძალაუბნებურად თქვენს ყურადღებას იქცევს განიერი, ფართო შარვალი, რომლის ტოტებიც წინდებში აქვს ჩატანებული და ქაშებსა და ქრელ წინდებში გამოწყობილი ნელად დაიარებიან ქუჩებში. ალი-

ბათის ნაწილის ქალებს ეს შარვლები ანუ უკეთ რომა ვსთქვათ ნიჭხვები ძალზედ ვიწროები აცვიათ და შიგნით სარჩული უდევთ. არა იშვიათად შარვლებს ფერადის ათასნაირად აქრელებულის ჩითისას იცვამენ, რაც მეტად უსიამოვნო შთაბეჭდილებას ახდენს ადამიანზედ. ჩვეულებრივი კაბის ჩაცმა საინგილოში მიღებული არ არის, იმის მაგივრობასა სწევს **ლაბატა**. ლაბატა იგივე ახალუხია, ისეთივე როგორც კაცებს აცვიათ, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ უფრო გრძელია, უკან ძალზედ ბევრი ნაკეტი აქვს და სამი-ოთხი ჭოჯის სიგრძე სახელოები. სახელოების მაგივრობასა სწევს პერანგი, რომელიც მარტად-მარტო ჰფარავს მკლავებსა. გარდა ამისა ლაბატს არა აქვს საყელი, წინ გული ღია, პერანგისავე ამირად და მხოლოდ წელთან იკვრის ორთავ ტოტი ლაბადასი დუგმებით ან ბაწრით. ლაბადს წინ ჩამოფარებული აქვს **მაიზორა** ანუ გულსაფარი. მაიზორა მთლიანად ჰფარავს გულმკერდს და ჩაგძვლებული არის მუხლებამდის ისე, რომ ლაბადზედ უფრო გრძელია. მაიზორაზედ გულთან ჰკიდიათ ხოლმე გასაღებები სახლისა, სკივრისა, ხელში სახმარი მისაკეცი დანა და სხვა. ქალების გიშრის ფერი თმა ორს უმთავრესს ნაწნავებათ, ანუ როგორც ინგილოები ეძახიან, წიწილებად იყოფენ, ბიან, რომელნიც კიდევ ორ-ხელად ნაწილდებიან თავზედ მოხვეული აქვთ თხელი რამ, რომელიც დოლბანდს მიაგავს და რომელსაც აქ ჩიქილას ეძახიან. ფეხნასაცმელად ინგილო ქალები ქოშებსა ხმარობენ, მაგრამ რამდენადაც ალაზნის უახლოვდებით, აქ ქალები სულ მუდამ ზამთარ-ზაფხულ ფეხშიშველები დადიან.

ეს არის მუდმივი, ყოველდღიური შინაური ტანისამოსი ინგილო ქალისა, მაგრამ დღეობაში და წვეულებაში სულ სხვანაირად ერთობა და ათას ნაირის სამკაულით იმოსება, რომელთაც საერთო სახელს **იმრათს** ეძახიან. იმრათი ვერცხლის მორთულობაა და გულ-მკერდისა და თავის დასამშვენებლად ხმარობენ. ეს მორთულობანია, უპირველეს ყოვლისა—**ვისტარი**, რომელიც თავზედ დასახურს რამდენიმე რიგ ძეღვევისაგან შესდგება და წინ შუბლთან რამდენიმე პირად ჩამორიგებული აქვს ვერცხლის ჟინჯილები და ვერცხლისავე ორშაურიანები. **ილგაგი**, რომელიც წარმოადგენს გულზედ ჩამოსაკიდს ერთმანეთზედ გადაბმულს ვერცხლის ფულებს, რომელთა რიცხვიც ზოჯჯერ სამოცამდის აღის ხოლმე და მთელს გულ-მკერდსა ჰფარავს სიგრძე-სიგანეზედ. ილგაგისათვის ხმარობენ აბაზიანსა და ხუთშაურიანს ვერცხლის ფულებს, რომელთ შორისაც ხშირად შეხვდებით ძველს ქართულს ორ აბაზიანსაც. გარდა ამისა სადღესასწაულო მაიზარს, რომელიც ფარჩისა ან ხავერდისა კეთდება, აქეთ-იქით გულთან გამწკრივებული აქვთ პატარა ვერცხლის სურები, რომელთაც ინგილოები ღიღებს ეძახიან,

ქვედა პირზედაც კიდევ რამდენიმე რიგად პატარა ვერცხლის ჟინჯილები აქვს ჩამწკრივებული. ასევე მორთული სადღესასწაულო პერანგიც, რომელსაც წინ ყოშები აქვს მიკერებული, ხელის ზედა პირსა ჰფარავს და ჟინჯილები აქვს შემოვლებული გარშემო. იმართლის კუთვნილებას შეადგენს ვერცხლის ბრტყელი ქამარიც, რომელზედაც გამაგრებული არის ვერცხლის აბაზიანები და ხუთშაურიანები. ეს ქამრები მეტად მძიმეები არიან და ერთის შეხედვით მოგვაგონებენ ქალაქელ წვრილ ვაქრების ქამრებს. ასეთს სამკაულში გამოწყობილს ქალს სიარულში და ყოველივე განძრევაზედ წელი ქლარუნი გაუღის.

ასეთია საზოგადოდ ინგილო ქალის სადღესასწაულო სამკაული. მაგრამ ყველგან საინგილოში მეტ-ნაკლებობით ასეთს ტანისამოსს კი არ ატარებენ. ალიაბათის ნაწილში მაგალითად, ყველა ამ ტანისამოსის ზევიდან იცვამს კიდევ **ქათიბს** ანუ ქულაჯას. ზედაპირი ქათიბისა აბრეშუმისა ან ხავერდისაა და ირგვლივ კალთაზედ, სახელოებზედ და საყელოზედ შემოვლებული აქვთ გოჯ-ნახევრის სიგანე შვი ბატკნის ან მელა-ტურის ტყავი. ალიაბათისავე ნაწილში მხოლოდ ზოგიერთს სოფლებში ხმარობენ **ლექლარს**, რომელიც იგივე ახალხია, რომლის ღია გრძელი სახელოები უკანა აქვთ გადადებული და კალთებიც ირიბათ უკან შეკეცილი. გარდა ამისა ვისტორის მაგივრად ზოგიერთს სოფლებში ხმარობენ შუბლ-საკრავს, რომელიც ჩისტს მოგაგონებთ და აბრეშუმის ძვირფას ხელსახოცს რამდენიმედ შეკეცილს წარმოადგენს. სოფელ კაკში კიდევ სრულიად არ იციან ვერცხლის ქამრების ხმარება. და ბოლოს არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ ის გარემოებაც, რომ მთელს საინგილოში არ იციან უმარილისა ან სხვა მისგვარ სახეზედ წასასმელ წამლების ხმარება.

ინგილო ქალის ყოველ-ღიღურს ანუ შინაურს ტანისამოსს დამოკიდებულობა აქვს მის შრომის მოყვარობასთან. ინგილოები საზოგადოდ მეტად შრომის მოყვარენი არიან, განსაკუთრებით ქალები. რასაკვირველია, ინგილო ქალის აკარწახებული ტანისამოსი და მაიზერა უფრო გამოსადეგია მუშაობისათვის, ვიდრე გძელი ფეხებში მოფრატუნე კაბა. ინგილო ქალს შრომაში ბადალი არა ჰყავს, იმას ვერას დროს ვერ დაინახავთ, რომ ჩამომჯდარიყვეს სადმე საქოროდ და მითქმა-მოთქმაში დაეღამებოდეს. იმას ამისათვის არა სცალიან, მუდამ ჩაუფერხებლივ მუშაობს და ხელსაქმობს. ზამთარია და სახლისა და ოჯახის ჩვეულებრივ მოვლის გარდა, ის მატყლსა სწეჩავს, ართავს და სძახავს საჩოხე შალისა და ჯეჯიმბ-ფარდაგებისათვის. გარდა ამისა ჰქსოვს ნაირ-ნაირ წინდებსა და ქრა-ჰკერვას და ხშირად 10—11 საათამდის ზის ბუხრის წინ და საქმობს. გაზაფხულდება კიდევ და შრომა-ჯაფა ერთი-ორად უფრო ემატება, ზამთარში დართულ მატყლისაგან ეხლა

ქსოვს საჩოხეს, ჯეჯიშებსა და სხვას, მოჰყავს და უვლის აბრეშუმის ქიას, რაც განსაკუთრებით ქალების საქმით ითვლება, უვლის, რწყავს და მარგლის ბოსტანს და სხვა და სხვა. ერთის სიტყვით ზამთარ-ზაფხულს გაუთავებელს შრომაში არის ჩაბმული და ზოგჯერ იმდენი მოცლავს. არა აქვს, რომ ეკლესიაში წავიდეს და პირველი გადიწეროს.

არა ნაკლებ მშრომელია და გამრჯე მამაკაცი: მთელს საინგილოში მცხოვრებ ლეკებსა და თათრებში ინგილო თითოთ საჩვენებელია. ვერც ლეკი, ვერც თათარი შრომაში ვერ შეედრება. ინგილო არამც თუ მარტო იმ მამულის მოვლას ასწრობს, რომელიც მის საკუთრებას შეადგენს, არამედ სხვაგანაც იღებს მამულს სამუშაოდ, მიდის შორს შირაქსა და აღიანლოს მინდვრებში და იქაცა ხნავს და სთესავს. ინგილო ხენა-თესვისაც ასწრობს, აბრეშუმის მოყვანასაც და ბაღ-ვენახსაც თავისუფლად უძღვება, იმ დროს როცა თათარსა და ლეკს იმდენი პურიც კი ვერ მოუყვანიათ, რომ სარჩო წლის ბოლომდე ასაყვეთ. როცა ინგილო ჩაუფერხებელი მუშაობს და ცეცხლის პურის ქამაშია, ლეკი და თათარი ხშირად ქაშვებში და ქურქში გამოწყობილი სადმე საჩაიში ზის და ნებივრად შეექცევა ჩაის, ან არა და ქუჩა-ქუჩა ბოლთასა სცემს და მასლაათობს. ამის გამო თათრებს ანდაზად გამოუთქვამთ, ინგილო რომ არ იყოს, ჩვენ მშვიდები დავიხოცებოთ, ის არის ჩვენი პურის ვარცლი და კიდობანიო. მართლაც, იმ დროს როცა თათარს ან ლეკს ერთი დაყრა ხორბალიც არ მოეძებნება, ინგილოს ხშირად მოქარბებული აქვს და გასასყიდათ გამოაქვს. ამიტომ თათარი იძულებულია ინგილოს სთხოვოს ხორბალი სესხად ან არა და მთავრობას გაუწოდოს ხელი, შენი ქირიმი შემშლით ვიღუპებით და რამე უნდა გვიშველოთო.

საზოგადოდ ინგილოები, როგორც მშრომელი ხალხი, უფრო შეძლებულია ვიდრე თათრები ან კიდევ მისი მებატონე ლეკები, მათში ბევრნი არიან ისეთი გაკეთებული ოჯახები, რომ კარგ მოსახლე თავდა-აზნაურს არ ჩამოუვარდებიან. მიუხედავად ამისა ინგილო შეძლებულია თუ ღარიბი ისეთი აბრანძული დაიარება და საცოდავთ ჩამოსტირის ათასწიარად დაჯლანებული ტანისამოსი, რომ კაცს შეებრალება. მათში არ არის განვითარებული სურვილი კარგა ჩაცმა-დახურვისა, ამ მხრივ ინგილოები ჩამოუვარდებიან თავის მებოძელ ლეკებს მეტადრე ქარელებსა და ბელაქნელებს, რომელნიც ისე კარგათა და სუფთად იცვამ-იხურავენ, რომ ძალაუნებურად გავანდებთ ქუთაისის გუბერნიის ქართველობა.

გართობა, დროს გატარება საზოგადოდ ინგილოებს არ უყვართ. დღეობა თუ ქორწილი, ერთად-ერთი მათი გასართობი ზურნაა, მაგრამ აქაური ზურნა რაღაც არა ჩვეულებრივია, ისეთი შესა-

ზარავი ხმა აქვს და ზართი-ზეიმი გაუდის, რომ კაცს მთლად აყრუებს. უპირველეს ყოვლისა უნდა შევნიშნოთ, რომ ერთი დაფის მაგივრათ, როგორც ჩვეულებრივ არის მიღებული, აქ ორი დაფი არის ხმარებაში, ერთი პატარა, მეორე კი უშველებელი, რომელსაც სქელი, უმზავსი ტყავი აქვს გადაკრული და შემზარავი ხმა. მედაფე ერთგვარად უშნოდ უბრაზუნებს ამ დაფს და მთელს ჰარმონიას დაფა-ზურნისას არღვევს. აი ეს არის უმთავრესი გასართობი ინგილოებისა. ამ ზურნაზედა აქვთ მოწყობილი ცეკვაც, რომელიც ჩვეულებრივ ლეკურს წარმოადგენს, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ქალი კაცს არ გაეთამაშება, ცალ-ცალკე ცეკვამენ კაცები და ქალები. აი გაიხდა ინგილო ქალმა და წინდების ამარა დინჯად, აუჩქარებლივ ჩამოუარა ლეკური, ნელად მოხდენით კლანჯავს ხელებს, მეორე მხრიდანაც გამოვიდა პატარა ცქრიალა გოგონა და მოხდენილად გამოეთამაშა პირველს. მაყურებლები ტაშს უკრავენ, ზურნის ხმა ხალხს აყრუებს. კარგს მოთამაშეს ხალხი ღურადლების ნიშნად ხუთმანეთიანებს, თუმანიანებს და ოცდახუთმანეთიანს ქალაღის ფულებს აძლევენ. მოთამაშეთაც თავი მოაქვთ ამითი, დაიქვრენ ამ ფულებს აქეთ-იქით ხელებში და აფრიანებენ. მაგრამ არ გეგონოთ, რომ ეს ფულეები აჩუქეს მოთამაშეებს, არა, იმათ მხოლოდ შნოს მისაცემად და გასამხნეველად მისცეს ქალაღის ფულეები და გათავების შემდეგ მოვალენი არიან ისევ დაუბრუნონ პატრონებს.

ზ. ელილი.

(გაგრძელება იქნება)

მ თ ა

ინტელიგენციის სამსჯავროს წინაშე.

რა არის თემი?

თემი არის მონათესავე ოჯახთა ჯგუფი. ამავე დროს თემი არის იურიდიული დაწესებულება, იმ გვარი ორგანო, რომელმაც მიისაკუთრა სამი ფუნქცია: კანონმდებლობა თემის მართვა-გამგეობაში, მოსამართლეობა თემის საქმეებში და აღმასრულებლობა თავისივე გადაწყვეტილებისა. თემი, როგორც ჯგუფი, დამცველია და შემნახველი ნათესაობითი იდეისა; ამის გამო მამა-კაცსა და დედა-კაცს ერთნაირად უყურებს; მის შედგენაში ორივეს თანასწორი მნიშვნელობა აქვს: დედა-კაცი და მამა-კაცი

წევრებია თემობითი კავშირისა. თემი, როგორც იურიდიული დაწესებულება, შესდგებოდა მხოლოდ მამა-კაცებისაგან იმ ჰასაკიდან, როდესაც ქუდოსანს შეეძლო იარაღი აესხა და ბრძოლის ველზე გამოსულიყო. მამასადამე, თემის ყრილობაში ანუ თემის ცხოვრების მართვა-გამგეობაში მონაწილეობას იღებდა ყოველი მამა-კაცი. ამ თვალსაზრისით რომ ავწონოთ თემი, დავინახავთ, რომ თემი იყო დემოკრატიული დაწესებულება. თემის მოქმედება მყარდებოდა მთლიანობასა და ერთობაზე; თემის მიზანი იყო—მთლიანობის დაურღვეველობა და ძმობა. ასე რომ თემის მოქმედების საფუძველი და მიზანი ერთი და იგივე იყო: მთლიანობა და ერთობა. ამ მიზნის მისაღწევად თემი ხმარობდა ყოველ-გვარ საშუალებას; იგი მოქმედებდა მკაცრად, შეუღრეკლად; ამ შემთხვევაში მას შებრალება არა ჰქონდა, ჰუმანიტური მიმართულება არა სწამდა; თემის წეს-წყობილების დამრღვევ წევრს სამარცხენო ბოძს აკრავდა: სწვეტად თემს ან დროებით, ან სამუდამოდ: თუ საქიროება მოითხოვდა, ჰკლავდა და ჰქოლავდა კიდევ. რასაკვირველია, უფრო მსუბუქ სასჯელებსაც ხმარობდნენ დანაშაულობის მიხედვით. პირიქით შემთხვევაში, თემი მედგარად იცავდა თავის წევრს შინ და გარედ. თემი ერეოდა ოჯახის შინაურ საქმეებში; თემი იჩემებდა ოჯახისა და მის წევრების პატრონობას; თუ საქიროება მოითხოვდა, თემი არიგებდა ერთმანეთში ოჯახის წევრებს; მორიგების საშუალებას რომ ვერ გაეჭრა, მაშინ ამა თუ იმ წევრს სხვა გზას აძლევდა. ორ მომეტერ გვარეულობის შუა იდგა ხოლომე თემი. აქაც უთემოდ მორიგებას ვერ ახერხებდნენ. ერთი სიტყვით, თემობა თვალყურს ადევნებდა ყველაფერს: ოჯახში არავინ დაჩაგრულიყო, გვარი გვარს არ დაებრიყვებინა, გვარი გვარს არ ამოეწყვიტა... მტერს ხომ ებრძოდა და ებრძოდა თავის წევრის ინტერესების დასაცველად. მტრისაგან დაზიანებულ წევრს თემი შეველოდა საქიროების მიხედვით: თუ ზარალი იყო ქონებრივი, თემი ან თავისით შეუესებდა დანაკლისს, ან მტერზე დაცემით იზოვიდა დავლას და აქედან მისცემდა წილს დაზარალებულს. ტყვეობიდან თავის მოძმეს—თუ ოჯახი ვერ შესძლებდა,—იხსნიდა თემი; უფრო წინ ეს ხომ განსაკუთრებით თემის კისერს აწვა. ნიაღვრისაგან, ცეცხლისაგან და ბევრი სხვა მიზეზისა გამო დაცემულ მოთემეს თემი აყენებდა ფეხზე. მტრის ხელით მოკლულ მოძმის წინაშე დიდი იყო თემის ვალი: მთელი თემი თავის წმიდა მოვალეობად სთვლიდა სისხლის აღებასა და სხვა. ამ რიგად თვით თემი, როგორც იურიდიული დაწესებულება და როგორც მონათესავე ოჯახთა ჯგუფი, შეიცავდა თავის შინაარსში ორ მოპირდაპირე მიმართულებას: ერთ მხრივ, თემი

შეადგენდა ცხოვრების განვითარების და წინმსწველობის პირობებს; მეორე მხრივ, სულს უხუთავდა იმავ ცხოვრებას, ვინაიდან ახალი პირობების შემოღება ცხოვრებაში მეტად ძნელი საქმე იყო თემობის დროს. თემობის ცნების შინაარსის ორქოფობამ თემი დარღვევის და დაშლის გზაზე დააყენა. თემი დაირღვა კიდევ. თემის დარღვევაში დიდი ადგილი უჭირავს ოჯახს. თემობის შინაარსის ეს მოკლე განმარტებაც კმარა ჩემი მიზნისათვის.

რა არის ოჯახი?

ოჯახი არის მამა-კაცისა და დედა-კაცის კავშირი შევილებითურთ. მთიელის ოჯახი პატრიარქულია, ე. ი. მამა-კაცი უფროსობს და განაგებს ოჯახს. პატრიარქული ოჯახი აგებულია თვითმპყრობელობის პრინციპზე. ოჯახი უფრო მარტივი სოციალური მოვლენაა, ვიდრე თემი, ოჯახი თემის ერთგულია. რადგან უმთავრესი ფაქტორი მთიელთა ცხოვრებაში იყო თემი და ოჯახი და რადგან მე მინდოდა, უფრო წინ წამომეყენებინა ამათი მნიშვნელობა, ამის გამო ზემოდ გამოვეუწვი ერთი ფაქტორიც, რომელიც იდგა თემსა და ოჯახს შუა. ეს ფაქტორი—გვარია. ამიტომ სიმართლე მოითხოვს, რომ გვარზედაც ითქვას რამდენიმე სიტყვა. გვარი უფრო ახლო მონათესავე ოჯახთა ჯგუფია. ასე რომ თემი პირდაპირ ოჯახებიდან-კი არ შესდგებოდა, არამედ გვარეულობიდან. გვარი ეს რთული ოჯახია და პატარა თემი. ხშირად ოჯახის საქმეებს (ატეხილ დავას და სხვას) არიგებდა თავისივე გვარი. გვარი მოსარჩლედ გამოდიოდა თავის ოჯახისა არა თუ მარტო სხვა გვართან დავის დროს, არამედ წინააღმდეგობას უწევდა თემსაც-კი, როდესაც ამას მოითხოვდა მთელი გვარის, ან მის ერთ-ერთი ოჯახის ინტერესი.

ამ რიგად ოჯახი მთელის თავის ცხოვრებით იმყოფებოდა თემისა და გვარეულობის გავლენის ქვეშ: ოჯახსაც, რასაკვირველია, თავისი ფიზიონომია შეჰქონდა მთიელთა ცხოვრებაში, თავისად მოქმედებდა მთიელზე. აშკარაა, თემის გავლენა ოჯახზე უფრო ხანგრძლივი და მძლავრი იყო, ვიდრე გვარისა. ასე რომ იმ დროის თემის მოქმედების დალი დღესაც აშკარად ეტყობა ოჯახს, რომელსაც მაშინ ვერც-კი წარმოედგინა უთემოდ ცხოვრება. მიუხედავად ამ გვარი მდგომარეობისა, მიუხედავად იმისა, რომ ოჯახი თითქმის სრული მორჩილი იყო თემისა, მათ შორის—როგორც ზემოდაც ითქვა—არსებობდა ხან უჩინარი, ხან ცხადი ბრძოლა.

ალბანელი.

(შემდეგ იქნება)

რედაქტორ-გამომცემელი: პეტრე სურგულაძე.